

Pagini din Istoria
culturii românești
:: în Dobrogea ::

Înainte de 1877

DE

I. N. ROMAN

*CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lahovari, 41

1920

Pagini din Istoria culturii românești :: în Dobrogea ::

Înainte de 1877

DE

I. N. ROMAN

1126/70

CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”
Strada General Lahovari, 11

www.ziuaconstanta.ro

~~V. 624/95~~

PAGINI DIN ISTORIA CULTURII ROMANESTI IN DOBROGEA

INAINTE DE 1877

I

~~INV. 405~~

Un articol al lui Ion Ionescu-dela-Brad

La începutul anului 1855, Ion Ionescu-dela-Brad a publicat în revista lui Vasile Alexandri dela Iași ¹⁾ un articol intitulat «**Românii din Dobrogea**», mai puțin cunoscut decât opera lui agronomică, etnografică și statistică, apărută la Constantinopol, în toamna anului 1850, asupra căreia vom reveni cu câteva cuvinte mai departe.

În legătură cu studiul de față, dăm aci, în rezumat, articolul distinsului agronom și statistician român, atât pentru observațiunile și constatările lui interesante, cât și pentru sentimentele patriotice ce i-au dictat frumoasele cuvinte de încheiere.

«Nu este țară pe lume,» — zicea Ion Ionescu-dela-Brad, — «care, într'asa îngustă întindere de pământ, să cuprindă mai multe monumente artistice, ca Dobrogea...»

«Din distanță în distanță,» — adăoga el, — «foarte aproape una de alta, pe movile și pe dealuri, se văd ruinele cetățuilor romane, atât pe țărmurile Mării, cât și pe malul Dunărei. Aseme-

¹⁾ «*România Literară*» No 2 din 8 Ianuarie 1855, p. 13-15.

nea, în mijlocul țării, se văd, din zare în zare, deosebi de ruinele de cetăți, atât de multe movile naturale și artificiale, încât, de le-am privi ca morminte de oști, — din care multe și sunt, — am putea zice că **Românul în Dobrogea calcă pretutindeni pe ruinele măririi strămoșilor săi.**

«Pentru un arheolog român, Dobrogea antică este o mină nouă și inavuită. Cetățuile romane, dărâmate de toate gintele ce au călcat pe pământul Dobrogei, sunt semne invederate de temeiurile ce aveau Romanii de a vedea năvălind pe acelea asupra lor, ea prin o poartă firească, toate neamurile barbare din Europa și Asia. Căile de la mare la Dunăre sunt făcute de Romani, strămoșii Românilor. Așa, între altele, este un drum așternut cu piatră, care merge paralel cu șanțul, căruia Turcii, împreună cu celelalte popoare, îi zic *șanțul lui Traian*; alt drum merge dela Silistra la Balcic...

«Coloanele de marmură și de granit, capitелurile de stilul cel mai curat, ornamentele iscusite ce zac în ruine sunt o dovadă incredințătoare că Romanii au ocupat locurile acestea pe când artele la dânsii ajunseseră la cel mai înalt grad de înflorire. La Kiustenge, vezi idoli scobiți cu o iscusință, pot zice, neimitată încă. Tot acolo, în zid, am găsit o piatră cu două capete de bou, încunjurate cu ghirlandă și despărțite cu stele, piatră ce seamănă cu ornamentele casei municipale din Turin; un aghezmatar mare, de marmoră, sculptat întocmai ca benisteriul din Pissa; zidul de la Mangalia, care formează portul ruinat, seamănă cu acel dela Civita Vecchia; templul Dianei dela Amcereea ¹⁾, desgroptat de călugării români, cari și-au făcut acolo o mănăstire; templul dela Nicolifet, cetate zisă a lui Traian, prefăcut în biserică; stavila de piatră pe drumul Silistrei și o mulțime de alte asemenea lucruri rămase din vechea strălucire a Dobrogei, sunt o dovadă de înrăurirea popoarelor apusene asupra acestei țări, pe marginile între Europa și Asia».

După această caldă amintire a trecutului, Ionescu trecea la starea lucrurilor de atunci, din 1850, și constată că pământul Dobrogei e „bun și roditor“, — nu mai roditor decât al Moldovei, dar mai favorizat „în privința îndămânărilor negoțului“, având Dunărea și Marea Neagră, „cu o mare întindere de țărături pentru o țară așa de mică“; că dela Mare, de-alungul Dunărei, până la Silistra, el a găsit 71 de sate românești, așezate la poalele codrilor și pe malul apelor, — „căci Românului îi place umbra de codru verde și răcoarea de apă limpede, la alt loc să nu-l cauți, că nu-l găsești“, — și că Romanii din acele sate „aveau o avere, în vite, în miere și în oțoiu, ce se putea estima la 15.410.500 lei“, ceea ce constituia „o stare de prosperitate de care nici un țaran de pe suprafața pământului nu se bucură“.

¹⁾ Amcereu, probabil greșelă de tipar, în loc de *Hangearca*.

Mai departe, el arată că Români din satele dobrogene sunt veniți din toate părțile locuite de Români, așa încât ei alcătuiau „mai în fieș-ce sat o Dacie în miniatură“, adăugând însă că „trebuie să facem o deosebire, însemnată între împoporârea română statornic așezată în țară, și între acea păstorească, care vine acolo, pentru pășunatul vitelor sale din îngustimile munților Ardealului“; arată, apoi, că acești Români, trăind bine cu Turcii și având deasupra lor numai pe Împăratul, care este totodată și proprietar și căruia îi dau dijmă „din ce se face și când se face“, au ajuns la așa bună-stare, — „cu toate pustuirile urmate în stătea rânduri în cursul celor 50 de ani trecuți“, — în cât nu numai că n'au dat îndărăt, dar încă „au crescut neîncetat și au adaos fericirea lor materială“. Tot ceace lipseă Românilor dobrogeni pe atunci eră „pânea sufletească!“ Căci,

„trăind omul bine și îndestulat fiind în nevoile cele trupesti, vine apoi la aceea de se simte și de celelalte nevoi, mai subline, pe care de asemenea cată a și le îndestulă. Așa, pretutindeni, Români din Dobrogea simt nevoia de dascăli, pentru a da învățatură fiilor lor. În câte-va sate am și găsit dascăli, pe cari îi țineau ei, cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s'a lăsat pâvă n'a furat din Țara Românească un dascăl, pe care îl țin Români în sinul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Abraham.

„Români acolea românizează pe toate popoarele împreună locuitoare cu dânși. Toate neamurile celelalte vorbesc limba Românilui. Cu Turcii și cu Tatarii eu n'am înțeles în vorbă românește. În biserică, și chiar pe unde sunt Bulgari, popii tot în românește cântă și cetesc. Acum de la sate românizarea a străbătut și prin târguri. Așa, în cetatea Silistra, Români, cari sunt mai puțini la număr, au făcut și pe Bulgar și pe Grec a ascultă în românește rugăciunea zisă de popă grec. În școala orașului, zidită și ținută cu cheltuiala altor neamuri, dascălul, carele este Bulgar, învăță pe tineri în limba română, ca una ce este înțeleasă de toți.

Și după ce adăogă cu un legitim sentiment de mândrie, că „aceste și alte asemenea fapte sunt o vie dovadă despre desvârlirea la care poate să ajungă Românul nostru, când se află în împrejurări p-iincioase și este în stare de a lucra din toată inima pentru sine și ai săi“, Ion Ionescu își încheie articolul cu următoarele reflexiuni și deziderate:

„Ce ar lipsi oare Românului din Dobrogea, sau, mai bine zicând, cum ar întrece el pe Românul din Principate, când de acolea ar putea trage ceace-i lipsește acolo: cultura sufletească și dezvoltarea națională!

„Nevoile Românului din Dobrogea, în privirea morală, fiind dar, până la oare-care grad, tot aceleași cu ale tuturor celor

trăitori în celelalte provincii române, oare nu trebuie să căutăm să le îndestulăm deopotrivă, ca prin îndestularea aceasta să *«sigurăm cât mai bine viitorul nostru național?»*

«La asemenea deșteptare morală și națională mult ar fi de folos călugării adunați în cele două mănăstiri din Dobrogea, iar mai ales cei din mănăstirea dela Cocos, cari, în curs numai de zece ani, au ajuns, prin singure străduințele lor, a da stăpânirii 7000 de lei pe an, ceace reprezintă o *exploatare agricolă de mai bine de 100 000 de lei.*

«La ce grad de bună stare n'ar ajunge totimea Românilor din Dobrogea, când un *așezământ statornic* le-ar închezășii dezvoltarea lor mai departe în privirea *religioasă și națională, împreună și nedespărțită!*»

* *

Sunt, cum se vede, în acest articol, constatări interesante în privința stării materiale a Românilor din Dobrogea de acum 70 de ani, dar mai cu seamă în privința stării lor morale și culturale. Și să nu se creadă că Ion Ionescu-dela-Brad cedează vreunui sentiment de dragoste pentru ai săi, când afirmă că limba românească eră, și pe atunci, *limba vorbită* de toate neamurile împreună locuitoare în Dobrogea; că *în românește* slujiau prin biserici preoții greci și *în românește* își făceau lecțiile dascălii bulgari, *pentru a fi înțeleși de toată lumea*; și că el însuși *în românește* s'a înțeles cu Turcii și cu Tătarii în timpul excursiunii sale de trei luni și jumătate pe meleagurile acestea. Las'că fostul elev dela Răville și agronomul recunoscut, care eră el, nu s'ar fi lasat influențat, cu una cu două, de sentimente șoviniste, când făcea operă de știință; dar, afară de aceasta, după câțiva ani, la 1861, francezul Lejean face aceiași constatate, arătând că, deși Turcii în general nu învățau bucuros limbi străine, totuși, din cauza relațiunilor de tot felul cu unele neamuri creștine din Imperiu, au fost nevoiți să învețe limbile acestora, așa în cât vorbiau grecește în părțile grecești, bulgărește în părțile bulgărești și *românește în Dobrogea*¹⁾; iar acum în urmă d. dr. George P. Ofiriu, vorbind într'un articol despre cultura românească sub dominația turcă începe cu cuvintele: „Este îndeobște cunoscut că sub dominația turcă limba vorbită de populația creștină din Silistra eră limba românească; persoane cari trăiesc și astăzi

¹⁾ G. Lejean: «Etude géographique de la Turquie d'Europe», 1861, p. 35... «et ce n'est que par suite de relations fréquentes, commerciales ou autres, que ceux (les Turcs) du N. E. parlent le bulgare, ceux du S. E. le grec et ceux de la Dobroudja le roumain».

ne asigură că nu numai localnicii o vorbeau, dar și cei veniți erau siliți de trebuințele vieții să și-o apropie¹⁾. Fenomenul s'a observat de altfel de mult și în Ardeal, unde Sasul vorbește românește nu numai cu Ungurul, dar și cu Sasul din altă cetate, unde se vorbește alt dialect sășesc; și aceasta se datorește, poate, nu atât însușirilor intrinsece ale limbei românești, — mai vocalică și mai lesne de învățat decât cea maghiară, de pildă, — cât mai cu seamă marelui număr de Români din Ardeal, cu cari și Ungurii și Sașii vin în zilnică atingere și cari, printr'un proces firesc și fără nici o siluire, de-alungul veacurilor, au sfârșit prin a-și impune limba.

Ceeace e de regretat, este că Ion Ionescu-dela-Brad, absorbit de studiile lui agronomice și statistice, cu caracter pur științific, nu ne-a lăsat mai multe informații despre începuturile culturale ale Români'or dobrogeni, despre setea lor de învățatură, despre foamea lor de *pâne sufletească*, despre dascălii *furați* din Țara românească și despre alte lucruri de acest fel, văzute cu ochii lui, căci am fi astăzi mai documentați în această privință, și am avea mai multe cunoștințe și mai multe date precise din prima jumătate a secolului trecut.

În ce privește a doua jumătate de veac, avem informațiuni și date mai numeroase, atât dela Tulcea cât și dela Silistra, cele două centre ale vieții culturale românești, așezate la cele două extremități ale regiunii dunărene locuite de Români.

Astfel, din Tulcea, știm că funcționa o școală condusă de dascălul C. Andrian și că guvernatorul „sangiacului“, a'banezul-musulman Ismail Kemal-Bei, (ajuns mai anii trecuți, sub principele de Wied, prim-ministru al Albaniei), nu numai că permisesse liberul învățământ în limba românească peste tot, dar chiar însărcinase pe învățatul călugăr, de origină transilvăneană, Nifon Bălășescu, să organizeze școlile românești ce funcționau de mai de mult în Tulcea, în satele dimprejur și de-alungul Dunărei, și să înființeze astfel de școli în satele în care nu existau.

Știm de asemenea, din Silistra, că înainte de 1870, cu mult mai înainte, funcționa, acolo, o școală românească, ce dăduse scrii de absolvenți, și că, sub directiva institutorului Costache Petrescu se organizase un serios început de mișcare culturală și

¹⁾ „Silistra“ an. I No 13 de Duminică 22. Iunie 1919.

națională, cu tendința de a se întinde tot mai mult, în sfere tot mai largi, și de a cuprinde, dacă s'ar fi putut, *Dobrogea întreagă*.

Dar, dacă nu putem da amănunte și fapte precise dinainte de 1850, suntem fericiți că un număr de hârtii vechi, rămase de la Costache Petrescu, ce ne-au fost încredințate de d. Dimitrie Alessiu, agronomul-șef al județului Constanța, înrudit cu el prin încusorire, ne pun în situațiunea de a înmulți informațiunile de până acum asupra acestei din urmă mișcări, ce-și avea, în preajma anului 1870, centrul de radieră la Silistra, cum și de a stabili legături cu epoca de mai înainte, de care ne vorbește Ionescu-dela-Brad.

Aceste informațiuni — și mai ales unele detalii — vor părea multora oțioase; ele, totuși, socotim că nu vor fi lipsite de ori-ce interes, măcar pentru cei puțini cari se ocupă de asemenea chestiuni, mai ales că tocmai aceste lucruri mici sunt semnul marilor silințe și al sacrificiilor ce făceau Românii dobrogeni, sub dominațiunea turcească, ca să-și păstreze limba și legea, cele două atribute esențiale ale naționalității.

Și de oare-ce această modestă mișcare culturală și națională dinainte de anexare e legată de familia Petreștilor, — nu în deajuns de cunoscută, — să începem prin a da câteva note biografice asupra ei, și în special asupra celor doi reprezentanți mai de seamă ai ei pe terenul cultural, — *dascălul Petrică* și *dascălul Costache*, — rămânând să le complectăm, pentru acest din urmă, la sfârșitul studiului de față, cu unele date mai recente, când rolul lui dela Silistra încetase.

II

„Dascălul Petrică” și „dascălul Costache”

Într'un caiet vechiu, cu scoarte pestrițe, aproape desprinse din legătură, și cu hârtie groasă, rară și verzue, având mirosul particular, de mucegaiu, al cărților de demult, — caiet „dintru ale dascălului Petre Mihail”, pe care urmașii Petreștilor îl păstrează cu scumpătate, ca pe un document de familie, „început cu mila lui Dumnezeu cel sfânt”, nu se știe când, în prima jumătate a veacului trecut, — și cuprinzând însemnări datate încă din 1843, ni se păstrează câteva note prețioase, care ne dau amănunte

despre o stare de lucruri de acum 80 de ani, amenințată să cadă cu totul pradă uitării cei de veci, ca toate lucrurile ome-nești pe lumea asta.

Dascălul Petre Mihail, căruia a aparținut caietul și care a făcut în el cele mai multe însemnări, s'a născut, după cum în-suși arată, la 1 August 1819 și s'a căsătorit la 8 Ianuarie 1839 cu Niculina lui Mitu Tachici.

De unde va fi fost originar, nu știm. Vedem însă că tatăl său *Mihail*, născut desigur în secolul al XVIII-lea, a murit la 2 Februarie 1844 la *Siliștra* și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate; că tot acolo s'a îngropat unchiul său *Panaiot Ciocă*, mort la 19 Aprilie 1845, «joi, în săptămâna lumina-tă» și socru-său *Mitu Tachici*, mort la 13 Noembrie 1846; iar soacră-sa, „*maica Sora*“, răposată la 10 April 1844, cu doi ani și jumătate mai înainte, s'a îngropat în curtea bisericii din *Ostrov*. Ceea ce ne face să credem în temeinicia versiunii că *fa-milia Petreștilor e originară din Dobrogea*, — o familie de „*Di-cieni*“, cum își spun Românii stabiliți din vechi pe malul drept al Dunărei, spre a se deosebii de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți, în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți.

Indată după căsătorie, greutatea încep să împresoare pe dascălul Petrică. Copiii i se nasc unul după altul (10 în 20 de ani de căsnicie!) și bietul dascăl îi a tot însemnat și el, nume-rându-i, la pagina 8 a caietului: 1) *Gherghinica*, mi s'a născut la 2 Noembrie 1839, „care a și murit“; 2) *Ileanca*, la 1 Iunie 1841; 3) *Costache*, la 30 Ianuarie 1843; 4) *Măriuța*, la 26 Iunie 1844; 5) *Despina*, la 13 Martie 1846; 6) *Hristache*, la 5 Martie 1848; 7) *Uța*, la 20 Iulie 1849, „care a și murit“; 8) *Gheorghe* la 25 Iulie 1851; 9) *Paraschivița*, la 14 Octombrie 1853 (moartă în 1855); și 10) *Simion*, la 1 Septembrie 1856 (în ziua de Sf. Simion Stălpnicul).

Pe lângă casele în care locuia, dascălul Petrică se vede că mai avea o pravălie, închiriată pentru cafenea, cu 15 lei pe lună și o vișoară, al cărei rod îl vindea cam în 6 lei vadra. Aceste venituri nu-i puteau însă ajunge, ea si facă față greută-ților, tot mai mari, ale vieții; de aceea el căută noi surse de venituri; — și ce sursă mai indicată și mai sigură pentru un om ca dânsul, decât puncea în valoare a învățaturii câștigată, poate

dela vre-un dascăl al vremii, poate chiar dela tatăl său Mihail ! Căci dascălul Petrică se vede a fi fost om cu cunoștințe multe și serioase pentru vremea lui. Seria românește, cu chirilice, bine și cursiv; vorbea și scria grecește, corect; vorbea turcește și se pare că știa și să scrie; vorbea — și probabil scria — bulgărește. Și dacă aceste cunoștințe nu erau de natură să impresioneze pe contemporani,—căci, mai toți, vorbeau aceleași limbi, unii chiar mai multe, învățându-le empiric, din zilnicul contact,— apoi dascălul Petrică știea și alte multe lucruri, pe care ei le ignorau: Știea toată slujba bisericească în românește și în grecește; știea notele muzicale bizantine și putea cânta după ele; avea, din cetite și din intuiție, noțiuni de stil și putea scrie, cu rost și cu șart, nu numai scrisori prietenilor, ci și «adresuri» celor mai înalte fețe bisericești și politicești:—domnului căpitan Costafor, comandir al punctului Calarași, „marelui Poicovnic și cavaler de ordine împărătești K. Domnul Odorescu“, „Slăvirei sale Niuman efendi stăpânit orul cetății Silistra“ și chiar „Înălțimei Sale marelui Domn din tot principatul Valahiei, slăvitului Iorgu Bibescu“, având și formulare solemne, copiate în caietul său, ca nu cumva să uite ceva din cerințele protocolare și să greșească; știea să facă actele de notariat cele mai obicinuite : diate, înscrisuri, foi de zestre, — și la nevoie chiar necrologe; știea multe lucruri din literatura bisericească, care, povestite, recitate ori cântate de el, nu se putea să nu miște pe ascultători și să nu le stârnească admirația; știea, apoi, rețete utile, — de pilda: „cum să facă cineva mult magiun pentru glas“, — lucru ce pentru el însuși, din capul locului, ca cântăreț, înfățișă, un interes practic; — iar o nepoată a lui (fata Despinei) ne asigură că știea unde trebuia să sapi puțul, ca să găsești apă, fără greș; — și alte multe cunoștințe ce va mai fi având și de care nu ne-au rămas urme.

Și acestea nu-s numai vorbe. Despre toate ne-au rămas însemnări pe foile octogenarului caet, unde găsim, pe lângă cele mai sus menționate : «*prea-măririi*», în elinică, sfântului Gheorghe, sfintei Maria, sfintei Ana, sfinților Mihail și Gavril, sfântului Ion Botezătorul, celuia'alt sfânt Ion, gură-de-aur, sfântului Niculai, celor 12 Apostoli, sfântului Vasile-cel-mare, sfântului Grigorie-teologul, sfântului Anton, sfântului Spiridon, sfântului Dumitru și celor trei-Erarhi; apoi «*pomeniri*», tot în elinică, „pentru Maiestatea Sa Serenissimul și prea Milostivul nostru Impărat Sulton

Abdul-Megid, stăpânitorul nostru", pentru ca „să-l păzească Dumnezeu ca lumina ochilor" și „să supue pe toți protivnicii și dușmanii", cum și „pentru prea virtuosul și mult-Iubitul-de-Dumnezeu Episcopul prea sfintei Episcopii a Evmoneiei și al nostru Stăpân" și pentru „prea-sfințitul și de Dumnezeu trimesul *Ieronim*, *Mitropolitul prea-sfintei Mitropolii de Dristra*, cel mai slăviț stăpânitor al întregii țări de-a lungul Dunărei și al nostru Stăpân și Despot"; după aceea, ca intermezzo, în greaca modernă, *Cântecul turturelei*, pe care de sigur dascălul Petrică de multe ori îl va fi cântat, după ce, în prealabil, va fi îngurgitat o oarecare doză de „magiun pentru glas" și pe care Enăchiță Văcărescu avusese grija să-l traducă pe românește, încă din ultimele decenii ale veacului XVIII-lea, în cunoscuta-i „Amărâta turturii" (dacă totuși nu cumva greul dascălului Petrică nu va fi „tradus" el pe marele Vistier și Spătar al Țării-Muntenesti !); până și axiome, în grecește: «*Cea mai trebuincioasă învățătură este să te desveți de rele*» și proverbe în aceeași limbă, (căci pe cele românești, știindu-le bine pe din afară, nu simțea nevoia să le mai însemneze): „După ce am dobândit stână și vacă, toți mă salută" (un fel de: „*donec eris felix multos numerabis amicos*"... al lui Ovidiu).. Eră, adică, dascălul Petrică un om învățat la Silistra (cineva ne asigură, după cum a auzit și el dela alții, „mult mai învățat și de cât Mitropolitul"), cu cunoștințe variate, care nu putea să nu se impue mediului înconjurător și care nu putea să nu se gândească a trage un tolos oarecare din această superioritate, pentru a-și ușura traiul lui și al lor lui.

Pe o pagină, nenumărată, din caiet, gasim, într'adevăr, următoarea notiță:

„Anul 1847, Martie întâiu: m'am tocmit la școală, ca să învăț copiii carte rumânească".

Și imediat, în continuare, sumele primite în contul angajamentului:

- 400 lei din mâna lui kir Petrache;
- 150 » iar din mâna dumnealui, februarie 28. 1848;
- 50 » dela Dimo, pentru școală;
- 30 » dela Stoiian Fâncișin, iar pentru școală;
- 50 » dela kir Petrache, când am fost la București, la 1848
Iunie 12.

Pe pagina din față, altă socoteală, cu scăderi succesive :

2000 lei m'am tocmit să slujesc la școală și la biserică, cu condiție să primesc dela biserică câte lei 60 pe lună și ceilalți să-i primesc dela școală.

720 » am primit dela biserică pe un an ;

1280 » (rămâne).

100 » am primit dela Ivan a lui Kioroglu ;

1180 » rămâne.

100 » am primit dela Tuduraș Mungir.

1080 » (rămâne).

500 » am primit dela kir Bacanu, episcopul bisericii.

508 » (rămâne).

Față de aceste însemnări, din care se vede că dascălul Petrică se tocmise la 1 Martie 1847 să învețe pe copii *carte românească* la școala din Silistra, fără alte indicațiuni lămuritoare, câte-va întrebări se pot pune :

1) *Ce școala eră aceea: românească? bulgărească? ori grecească?* — Chestie de fapt, la care nu se poate răspunde fără date pozitive. Naționalitatea celor cari plătesc ar fi un indiciu ; dar kir Petrache, kir Bacanu și Tuduraș Mungiru pot fi și români și greci, iar Dimo, Stoian Fâncițiu și Ivan Kioroglu pot fi și români și greci și bulgari. Mai serios ar fi argumentul ce s'ar putea trage din împrejurarea că *dascălul Petrică tratează la 1848, în acelaș timp, cu aceeași autoritate și cu același salariu, și pentru școală și pentru biserică* ; căci dacă despre școală poate fi îndoiala a cui eră, despre biserică, nu e nici o îndoială că eră biserica *românească*, cu hramul „Schimbarea la față“ ; de unde ar urmă că și școala eră tot *românească*. In tot cazul, ceea ce s'ar putea admite este cel mult că ea eră *a tuturor naționalităților creștine din Silistra*, pe care autoritațiile turcești le înglobau, cu înțeles religios, în cuvântul *rum*.

2) *Limba românească eră limbă de predare în școala dela Silistra, sau simplu obiect de studiu?* — Iar chestie de fapt, pentru a căreia elucidare ar trebui date. Dacă admitem că părinții țineau să-și învețe copiii în limba lor—și ipoteza e admisibilă,—atunci limba românească nu putea fi decât *obiect de studiu*, cel puțin pentru copiii de alte naționalități. Dacă înă ne gândim că e vorba de o școală elementară, unde e greu de presupus că s'ar fi dat copiilor primele noțiuni *în mai multe limbi și cu mai multe alfabete de odată*, trebuie să deducem că limba românească eră

chiar limbă de predare, ca cea mai răspândită și cea mai cunoscută de copii.

3) *Există școala din Silistra și înainte de 1847?* — Chestiune la care nu putem răspunde, dar care s'ar putea elucidă prin cerc. tări în localitate. *Și dacă, după cum s'ar părea, există, atunci cine învăța mai înainte pe copii carte rumânească?* — La această întrebare atât putem răspunde: că dascălul Petrică e primul dascăl român cunoscut, fără a fi exclusă posibilitatea de a fi fost și alt dascăl, ori poate chiar și alți dascăli români, mai vechi, necunoscuți încă.

4) *Dascălul Petrică Mihail, care în 1847 și 1848 învăța pe copii carte rumânească în școala de la Silistra, e una și aceeași persoană cu dascălul „bulgar“ pe care Ion Ionescu l-a cunoscut acolo în 1850, și care își făcea lecțiile în românește?* — Noi credem că da, și că Ion Ionescu s'a înșelat numai asupra naționalității dascălului Petrică, ceea ce se poate lesne explică, mai ales că dascălul vorbea bine și bulgărește. *Un lucru rezultă cert, din toate informațiunile ce avem, și anume: că dascălul Petre Mihail a condus mai târziu, la Silistra, o școală curat românească, unde a învățat pe copii până la moartea lui, și că la el a învățat carte, între alții: răposații Cristache Triandafil, Dumitrache Călinescu, Petre Iosifescu-Droc și d. D. tru Păsculescu, încă în viața ¹⁾.*

... Pe scoarța din urmă a caetului, pe care el a însemnat, pe rând, cu mâna sa, moartea tatălui său Mihail, a soacrei sale maica Soră, a unchiului său Panait Ciocă și a socrului său Mitu. Tachici, cineva, în continuare, a scris cu creionu!, tot în litere chirilice, și altcineva, mai târziu, a îngroșat cu cerneală, următoarele cuvinte: „și el singur, dascălul Petre Mihail, a răposat August 23 anul 1859 și s'a îngropat în curtea bisericei Sf. Gheorghe din cetate“; după care fiul său Costache, la 15 Februarie 1866, cu litere lavine, sub semnătură proprie, adaogă în parantez: «în a cărei curte acum este edificată biserica bulgărească Sf. Apostoli».

Dascălul Petrică moare astfel în vârstă numai de 40 de ani, lăsând după el pe soția sa Niculina cu șapte copii nevrâstnici.

* * *

¹⁾ Dr. George Proftriu, articolul citat.

Costache, al treilea lui născut, avea atunci de abia 16 ani și ¹⁾₂. Învățase carte la tatăl său și vorbea de-acasă cele patru limbi pe cari le vorbea și el. În școli secundare ori superioare nu se știe să fi umblat. La moartea tatălui său se găsea la Ruscuc, unde fusese trimis să învețe croitoria de haine bisericești; iar școala românească din Silistra, întemeiată de dascălul Petrică, a fost condusă, după moartea lui, până în anul 1861, de fiica sa Despina ¹⁾.

Crescut în frica lui Dumnezeu și însuflându-i-se de mic copil sentimentul iubirii de neam,—ce caracteriză de altfel toată acea epocă de deșteptare și de renaștere națională,—Costache, (de aci înainte *Petrescu*, după numele de botez al dascălului Petrică), doritor de învățătură cum eră, cetea tot ce-i cădea în mână și, îmbogățindu-și astfel zi cu zi cunoștințele, la doi ani după moartea tatălui său, în 1861 ²⁾, fu în stare să ia conducerea școlii, din mâinile surorii sale Despina. Căci Costache nu eră numai un autodidact ³⁾, ci și un om de energie, așa încât șovăitoarea neîncredere a celor 18 ani ce-i avea pe atunci eră înlăturată de ardoarea adolescentului de a călca pe urmele tatălui său și de a fi de folos mamei, fraților și „confraților“ săi din Silistra și din satele învecinate.

Și ocazia nu i-a lipsit. Pe sora lui Ileana mai mult el a măritat-o, la 17 Ianuarie 1865, după Petre Iosifescu, alias Petre I. Droc, român ardelean, din Rășinari, venit de copil la Silistra, văr bun cu d. N. Droc-Barcian, fostul director al liceului din Giurgiu; pe frate său Simion el l-a învățat carte în școala din Silistra, el l-a trimis apoi la București, să și continue studiile în

¹⁾ Vezi articolul menționat al d-lui *Dr. George Profiriu*.

²⁾ În prefața unui *Abecedar turco-român*, tipărit de el la Ruscuc în 1874 și dedicat «Prea Eminenței Sale Mitropolitului Durostolo-Cervenskii Domnului DOMN GRIGORIE», la a căruia «paternă generositate» s'a văzut nevoit să recurgă, ca să-l poată imprimă, Costache Petrescu însuși ne spune: «Subsemnatul de trei-spre-zece ani profesionând misiunea de institutor la școala română din Silistra», etc., de unde urmează că el profesă dela 1861. — Vezi articolul d-lui N. Cartoian: «Un document privitor la Istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare», în *Arhiva Dobrogei* vol. II No. 1 pe Ianuarie—Aprilie 1919, p. 72—76.

³⁾ D. *Dr. George Profiriu* ne spune, în articolul citat, că învățase și latinește și franțuzește și mai știa pictura, arhitectura, croitoria și alte meșteșuguri.

liceul sf. Sava, el a intervenit să fie primit ca bursier la Matei Basarab ¹⁾; și a făcut și pentru ceilalți ce a putut ²⁾.

Pe „confracții“ din Silistra și din satele învecinate de aseminea i-a ajutat, ori când se găseau la necaz și aveau nevoie de intervenția cuiva, cunoscător de limbă și de legi, pe lângă oamenii stăpânirii.

... «De câte ori bietul tata»,—scria Simion Petrescu într'un articol intitulat: *Dristorul nostru* și apărut în *Universul* din București, ³⁾ — «și în urmă fratele meu mai mare Constantin Petrescu nu erau deșteptați, în mijlocul nopții, din cel mai dulce somn, de persoane care veneau să anunțe că cutare român sau creștin a fost arestat, ducându-se la conac, la pași, ca să-i libereze! Cine susținea procesele lor în fața Cadiului decât ei?»

Ca să poată face față cu cinste rolului său de *pater familias*, ce și-l luase în serios, Costache trebuia să muncească în toate direcțiunile și să câștige cât mai mult. La 1862, — un] an după ce a luat conducerea școlii,—vedem că se tocmește și el, ca și tatăl său, cântăreț la biserică, cu 100 lei pe lună, căci și el învățase doar' rânduiala bisericească; ține apoi elevi în gazdă, în casa părintească, unde se pare că avea destul loc; și tot atunci proiectă o asociație cu viitorul său curmat Petre Iosifescu-Droc pentru alte întreprinderi, căreia însă nu vedem să-i fi dat urmare.

Școala românească din Silistra a fost mai târziu recunoscută și subvenționată de Statul român, în condițiunile în cari au fost recunoscută și subvenționată școala din Turtucaia și cele din Macedonia; el voia totuși să-i asigure și mai bine existența și de aceia, în 1865, concepu ideia organizării unei Eforii,—un fel de comitet școlar,—care dela 1866 apare ca o instituție deosebită, sub preșidenția sa de drept.

¹⁾ Înainte chiar de a-și termina studiile, Simion a fost numit, maestru de gimnastică la Matei Basarab. La 1884 el a organizat o trupă și a făcut un lung turneu de vre-o zece ani în Europa și America, dând reprezentații la Paris, Berlin, Londra, Madrid, Lisabona, Rouen, Havre, New-York, St. Louis și alte orașe, cu succese de care au vorbit elogios ziarele și revistele epocii. Mai cu seamă fiica sa adoptivă Eugenia (acum d-na Jean Alessiu) s'a distins prin înmlădierile corpului de o mare virtuozitate, atrăgând atențiunea vestitului profesor Dr. R. Virchow, care a scris asupra jocului său un lung articol în «*Zeitschrift für Ethnologie*», Berlin 1891, p. 189—228.

²⁾ Fratele său Hristache s'a inecat în Dunăre la 19 August 1861, în vârstă de 13 ani.

³⁾ No. 4 de sâmbătă 5 Ianuarie 1913.

Școala însă, numai școala, nu era o arenă destul de mare, care să mulțumească ambiția tânărului dascăl întru îndeplinirea „misiunii“ sale, — sfinte iluzii ale tinereții! El ia deci contact direct cu «amabilii lui confrăți» din Silistra, pe cari îi mișcă și-i zgudue, întinzându-și apoi mereu, tot mai departe, sfera cunosțințelor și prietenilor, cu tendința mărturisită de a cuprinde *toată Dobrogea* într'o mare mișcare culturală, pe care el o întrevedea ca o posibilitate indiscutabilă. Și astfel, în 1869, el pune bazele „Societății române pentru cultură și limbă“, pe care în anul următor o organizează definitiv, cu statutele, cu regulamentul, cu registrele și cu sigiliul ei, și pe care el a prezidat-o tot timpul cât a existat.

O altă instituție românească din Silistra, care trebuia scoasă din lăncezire, era Comunitatea bisericească; și Costache Petrescu a știut, într'adevăr, să o stimuleze, făcând apel la spiritul de jertfă al tufurilor și punând în valoare o mulțime de energii latente.

De aci încolo viața lui Costache Petrescu se confundă cu însăși viața acestor trei instituțiuni; și din hârtiile rămase dela el, oricât de puține, se poate vedea ce mare activitate școlară, și mai ales extra-școlară, a desfășurat el, până în ajunul anexării Dobrogei la România.

* * *

Hârtiile rămase dela Costache Petrescu sunt următoarele:

1) Nouă caiete, făcute de el, din coli de hârtie liniată, în-doite și cusute între ele, din care trei cuprinzând însemnări de tot felul, relative la Școală, la Eforie, la Societate și la Comunitate, iar șase statisticile populațiunii românești din Silistra, Oltina, Cășla, Belic, Ostrov și Bugeac;

2) Statutele Societății de cultură și limbă și Regulamentul lor, o broșură de 31 de pagini, imprimată la 1871 în tipografia lui C. Petrescu-Conduratâ & I. G. Coscescu din București, calea Mogoșoaiei No. 7; cum și o diplomă în alb din cele ce se distribuiau membrilor Societății;

3) O adresă a Primăriei comunei urbane Știrbei (Călărași), în original, și câteva concepte pe hârtii răzlețe.

Intr'un caiet de 6 foi ni s'a păstrat catalogul școalei primare din Silistra pe anii 1869—1870.

Cuperta albastră, a caietului, pe lângă titulatura de: „Listă de numărul elevilor înregistrați la școala română din Silistra în anul școlar 1869—1870, începută la 18 August 1869” și pe lângă adnotația, semnată de institutorele „C. Petrescu”, că „această listă servește și pe anul 1870—71”, mai poartă și pecetea Eforiei, de mărimea unei piese de 2 lei, având gravate împrejur, între două stele, paralel cu circumferența, sus, cuvintele: «Eforia școalei române», jos, suprapuse: «1866» și «Silistria», iar în mijloc o cumpănă în echilibru și între platanele ei un ochiu, din care pleacă, ca dintr'un focar, raze în toate direcțiunile, spre periferie,—ceiace însemnă: *lumină și dreptate*.

Catalogul începe pe paginile 2 și 3, arătând pe tot spațiul lor, în rubricile deosebite: «No. de ordine», «familia și numele elevului», «data nașterii, anul, luna și ziua», „data venirii la școală, anul, luna și ziua”, „clasa”, „națiunea elevului și locul natal”, „profesiunea părinților”, „numele și connumele corespondentului” și „diferite observații”.

Elevii înscriși în anul 1869—70 sunt în număr de 41, dintre cari 34 băieți și 7 fete și nu sunt trecuți în catalog nici în ordine alfabetică, nici după clasele în care frecventau, ci cu totul întâmplător, probabil după cum veniau să se înscrie.

Dăm aci numele lor, cu indicațiunea „numărului de ordine” (în cifre arabe) și „clasei” din care făceau parte (în cifre latine) și cu lămurirea că pentru patru elevi aceasă ultimă indicațiune lipsește:

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
1	Totescu Marina	I	9	Stoicescu Nicolai	II
2	Petrescu Simion	absol.	10	Sterescu Nicolai	II
3	Anghelșescu Demosten	II	11	Elefterescu Petre	II
4	Dimitrescu Petre	II	12	Călinescu Aristotel	II
5	Popescu Dimitrie	II	13	Altmann Ludwig	U
6	Popescu Ivancă	II	14	Iliescu Gheorghe	II
7	Nedelcescu Costache	II	15	Dimitrescu Maricuța	II
8	Ivănescu Costache	II	16	Dimitrescu Petre	II

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
17	Mateescu Teodor	II	30	Chițescu Gheorghe	I
18	Atanasescu Pericle	II	31	Gheorghescu Apostol	I
19	C-tinescu Alexandrina	II	32	Boicescu Domnița	II
20	Nuțescu Iancu	II	33	Antonescu Petre	III
21	Grigorescu Demostene	II	34	Antonescu Daniil	III
22	Popescu Teodor	II	35	Antonescu Atanase	II
23	Popescu Dobre	II	36	Mardirosian Cheorc	II
24	Dumitreșcu Ion	II	37	Popescu Zaharia	III
25	Elefterescu Sultani	II	38	Nae Mitescu	I
26	Ivănescu Gheorghe	II	39	Marinescu Costache	II
27	Avrămescu Grigore	—	40	Atanasescu Esmia	I
28	Atanasescu Gheorghe	—	41	Stănescu Marin	—
29	Ivănescu Donciu	—			

Toți acești elevi au urmat regulat cursurile, afară de unul (Stoicescu Neculai din Cocargea, care s'a reîntors acasă, după cum se spune la rubrica «observațiilor») și numai unul a absolvit cursul primar (Simion Petrescu, fratele dascălului Costache, „fiu de profesor“, după cum se spune la rubrica „profesiunea părinților“).

Din indicațiunile dela rubrica „naționalității“ putem preciza că, din cei 41 de elevi, 2 erau Bu'gari (Totescu Marina și Ivănescu Costache), 1 German (Altmann Ludwig), 1 Grec (Elefterescu Sultani) și 1 Armean (Mardirosian Cheorc), iar restul de 36 Români.

După „locul natal“: 35 erau din Silistra, 2 din Vaidomir, 1 din Ostrov, 1 din Cocargea, 1 din Călărași și 1 din Transilvania.

În sfârșit, dintr'o *Notă* dela finea catalogului vedem că numărul elevilor și elevelor ar fi fost de 126, dar n'au fost toți primiți și trecuți în registru, „pertru că n'au plătit legiuita taxă de 10 lei pe an, pentru diferite spese mici“.

* * *

În anul următor (1870–71) școala a fost frecventată de un număr de 80 de elevi și eleve, adică de un număr îndoit de mare decât cel din anul precedent.

Catalogul acestui an e mai cu îngrijire ținut. El are aceleași rubrici, și ordinea înscrierii e tot cea întâmplătoare, a prezentării.

Iată numele elevilor din acest an, cu aceleași indicațiuni: a „numărului de ordine“ și „clasei“ din care făceau parte:

No. de ordine	Numele și Pronumele	CLASA	No. de ordine	Numele și Pronumele	CLASA
1	Elefterescu Petre	III	41	Anghelușescu Demosten	II
2	Marinescu Petre	III	42	Dimitrescu Costache	IV
3	Atanasescu Efimia	I	43	Săndescu Slave	I
4	Beniamescu Iancu	I	44	Săndescu Enciu	I
5	Atanasescu Pericle	II	45	Zahariescu Gheorghe	III
6	Popescu Dimitrie	III	46	Petrescu Ion	I
7	Chițescu Gheorghe	II	47	Pravatiescu Gheorghe	I
8	Iliescu Gheorghe	II	48	Dafcescu Nicolai	III
9	Ionescu Costache	IV	49	Mărculescu Elefterie	I
10	Dimitrescu Petre	I	50	Atanasescu Alexandru	I
11	Vicescu Stoian	III	51	Gheorghescu Cristache	I
12	Ionescu Gheorghe	II	52	Gheorghescu Nicolai	IV
13	Ionescu Donciu	II	53	Vasilescu Dumitru	IV
14	Popescu Zaharia	III	54	Ionescu Ștefan	I
15	Dimitrescu Maria	I	55	Ionescu Dumitru	I
16	Sterescu Niculai	IV	56	Grigorescu Evangheli	I
17	Niculaescu Gherghina	II	57	Nedelcescu Malagmatina	I
18	Mateescu Teodor	IV	58	Păsculescu Despina	I
19	Nedelcescu Costache	III	59	Culescu Gherghina	I
20	Jeculescu Nicolai	I	60	Ionescu Iordan	I
21	Iliescu Caliope	I	61	Dimitrescu Ivanciu	I
22	Marinescu Anghel	I	62	Chirițescu Costache	III
23	Săvulescu Veneția	I	63	Panaitescu Gheorghe	I
24	Călinescu Aristotel	III	64	Săndescu Gheorghe	I
25	Stoenescu Elefterie	II	65	Georgescu Nicolai	I
26	Grigorescu Demostene	II	66	Mărculescu Gheorghe	I
27	Popescu Petcu	IV	67	Mărculescu Ilie	I
28	Mărgăritescu Enache	I	68	Constantinescu Anastase	I
29	Gheorghescu Constantin	I	69	Stoenescu Mantu	I
30	Altmann Ludwig	III	70	Mihaileșcu Ion	I
31	Mănescu Pandelee	I	71	Popescu Teodor	IV
32	Ionescu Grigore	I	72	Popescu Dobre	III
33	Vlădescu Anghel	II	73	Georgescu Teodor	I
34	Antonescu Petre	IV	74	Florescu Petre	I
35	Antonescu Daniil	III	75	Lăzărescu Marin	II
36	Antonescu Tănase	II	76	Leibu Ițic	I
37	Dimitrescu Teodor	IV	77	Ionescu Ion	I
38	Stoenescu Toma	I	78	Ionescu Teodor	I
39	Atanasescu Gheorghe	I	79	Ionescu Ilie	I
40	Atanasescu Zamfira	I	80	Constantinescu Teodor	III

Dacă apropiem între ele cataloagele celor doi ani, vedem că din cei 40 de elevi cari au frecventat în 1869—70, unul a absolvit cursul primar, 12 au fost promovați în clasele următoare, 11 au rămas repetenți și 16 n'au mai urmat școala.

În catalogul anului 1870—71 figurau deci numai 23 de elevi din anul precedent, promovați ori repetenți; restul de 57 erau noi veniți. Ei n'au fost însă toți înscriși în clasa I-a, cum s'ar putea crede, ci unii au fost admiși în a II-a, alții în a III-a, alții chiar în a IV-a de-a dreptul—ceea ce dovedește că mai învățaseră și în alte școli. Din acest punct de vedere populațiunea școlii primare din Silistra din anul 1870—71 se înfățișează astfel:

Clasa I: 44 elevi: 4 repetenți și 40 înscriși din nou;

Clasa II: 13 elevi: 1 promovat, 4 repetenți și 8 înscriși din nou.

Clasa III: 14 elevi: 7 promovați, 2 repetenți și 5 înscriși din nou.

Clasa IV: 9 elevi: 2 promovați și 7 înscriși din nou.

După naționalitate, elevii din ultimul an erau: 1 German (Altman Ludwig, fiul agentului de vapoare), 1 Bulgar (Popescu Petcu, fiul popei din Vaidomir), 1 „Arnăucean“ (Dimitrescu Ivanciu), 2 Evrei (Beniamescu Iancu, cum se vede, „românizat“ și Leibu Ițic, fiul cârciumăresei Rifca Ițic, cum se vede, „neromânizabil“), iar restul de 63 Români.

După locul de naștere, ei erau: 65 din Silistra, 6 din Olțina, 3 din Vaidomir, 2 din Ostrov, 2 din Cranova, 1 din Bugeac, 1 din Satu-Nou și 1 din Galați.

După profesiunea părinților, numai 3 în 1869—70 și numai 9 în 1870—81 erau *plugari*; restul: *preoți, dascăli, negustori și meseriași*,—(cârciumari, băcani, brașoveni, lipscani, brutari, cismari, croitori, blănari, ferari, ciurari, boiangii, căruțași, lumână-rari, abagii, pietrari, cărăuși, cașavalgii, etc.),—toți orășeni.

Observăm, în sfârșit, că și în anul 1870—71, după o mențiune a institutului Petrescu, ar fi urmat să fie înscriși 106, dar că parte din ei n'au plătit „legiuita“ taxă de 10 lei pe an, pentru întâmpinarea micilor spese, și n'au fost admiși, afară de 9, cari din catalog se constată că au fost scutiți.

IV

Societatea română de cultură și limbă

La 12 Octombrie 1870 s'au pus bazele unei noi instituțiuni culturale: „Societatea română de cultură și limbă din Silistra“.

Scopul ei, definit de art. II din statute, era următorul :

A propaga, prin toate mijloacele putincioase, între Românii din aceste părți *învățătura limbii materne (româna), a ajută Comunitatea română și Eforia școalelor române de aici în afacerile și misiunea lor;*

A conlucra la dezvoltarea educațiunii naționale și a apăra privilegiile ei :

protejând școalele urbane și rurale *din toată Dobrogea și stăruind a înființa și o școală de fete în orașul Silistra ;*

cerând și activând prin stăruințele sale *înmulțirea și îmbunătățirea școalelor ;*

stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a donațiunilor făcute în favoarea învățaturii publice ;

apărând drepturile legitime ale corpului învățătoresc, prin toate mijloacele legale ;

ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aci și din Dobrogea ;

stăruind a susține o școală cu patru clase primare pentru juni sau adulți, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a completa biblioteca școlii pentru folosul național, etc.

Chiar fără a mai socoti acel „etc.“ cu care această enumerare se încheie, trebuie să recunoaștem că „Societatea“ își propunea un mare program de muncă, pentru a căruia aducere la îndeplinire ar fi trebuit să aibă însemnate mijloace materiale și o nestingherită libertate de acțiune.

Puteau fi membri toți Românii cari manifestau această dorință prin o cerere adresată președintelui, iar acesta putea să-i admită imediat, rămânând ca comitetul să le deearnă mai târziu diplomele cuvenite (art. IV). Persoanele condamnate și nereabilitate pentru deliete ordinare și infamante, cum și membrii corpului didactic pe drept îndepărtați din posturile lor, pentru cauză de moralitate, nu erau primiți (art. V). Persoanele care, fiind admise, cădeau ulterior în culpă pentru vre-o conspirație politică și membrii cari nu-și plăteau la timp cotizațiile ori perdeau calitatea de Român, se excludeau din Societate (art. VI). Societatea ținea adunări generale odată pe an și comitetul odată pe lună vara și odată pe săptămână iarna, afară de ședințele extraordinare, ce se puteau ținea de câte ori se simțea nevoie (art. VII). Ea avea să se declare de definitiv constituită de îndată ce statutele aveau să fie semnate de 20 de membri (art. VIII). Comitetul societății se compunea din un președinte, un vice-președinte, un casier și trei secretari, (art. IV). Fondurile se alcătuiau din cotizațiunile membrilor de un leu pe lună, din cotizațiunile de un leu odată pentru tot-

deună, la primirea diplomei, pentru acoperirea cheltuelilor tiparului, și din darurile, subvențiunile și donațiunile ce i s'ar face (art. XIII—XVI). Pentru înlesnirea membrilor din țările române, s'a dispus ca ei să-și poată plăti cotizațiunile și să poată încredința donațiunile unor delegațiuni, compuse din câte trei membri, cu reședința în capitalele tuturor județelor (art. XVI.).

Regulamentul avea 74 de articole.

Membrii primului comitet au fost: Președinte: *C. Petrescu*; Vice-președinte: *Părintele Chr. Zaharia*; Casier: *C. Săulescu*; Secretari: *P. I. Droc*, *N. Petrescu* și *S. Teodorescu*; iar membrii fondatori, adecă membrii aderenți înainte de imprimarea statutelor,—în ordinea în care sunt trecuți în ele,—următoarele persoane:

1	Constantin Petrescu	20	Nicolai Stefan
2	Constantin Săulescu	21	Voicu Iliescu
3	Petre Săulescu	22	Manole Chițescu
4	Nicolai Petrescu	23	Pr. Teodor din Vaidomir
5	Stoian Teodorescu	24	Mihalache Iliescu
6	P. I. Droc	25	Chiriță Teodorescu
7	Ilie Gheorghescu	26	Ivanciu Teodorescu
8	Costache Nicolaescu	27	Dimitrache Anghel
9	Dimitrie Păsculescu	28	Anton Teodorescu
10	Dimitrie Călinescu	29	Gheorghe Nicolaescu
11	Nicolai Iordănescu	30	Christache Triandafil
12	Sava Răducănescu	31	Pr. Gheorghe din Ostrov
13	Apostol Gheorghescu	32	Nuțu Stan
14	Nicolai Eustașescu	33	Petre Petrescu
15	Păr. Chr. Zaharia	34	D. Chirescu din Rasovata
16	Gheorghe Pavlescu	35	Ivanciu Vicescu
17	Nicolai Călinescu	36	G. N. Neamțu
18	Enciu Călinescu	37	C. Petrescu-Conduratu
19	Tănase Triandafil		din București

Societatea își avea sigiliul ei deosebit, de forma și mărimea celui al Eforiei, purtând, conform art. 72 din Regulament, pe lângă titlu „marca imaginii lui Romulu și Remu”,—în treacăt fie zis, slab executată.

* * *

Ni s'a păstrat, cum semnalăm mai sus, și un exemplar din diplomele ce se dădeau membrilor admiși ai Societății. Diploma, tipărită pe o coală în mărime de 56×40, (din care desenul, împreună cu chenarul, ocupă 46×35), poartă sus deviza „Lumină-Progres”, scrisă pe razele unui soare ce mijeste de după un nor

întunecos; imediat după aceea titulatura Societății, într-o banderolă artistic desfășurată pe un fond gălbui; în colțul din stânga, emblema Societății, cât se poate de corect desenată: lupoaica, tolnită, în stare de repaos, cei doi c-pilași lângă ea: unul sugând, inconștient, altul cu mâna stângă pe botul ei, privind-o nepăsător, aproape afectuos, peste umăr, și în fund, dintre niște copaci, un cioban surprins și oarecum speriat de spectacolul neașteptat ce i se înfățișă; în sfârșit, jos, pe fond alb, mențiunea că „în ședința dela . . . domnul . . . a fost numit membru . . . al Societății” și loc pentru semnăturile membrilor comitetului și pentru No. dip omei.

* * *

„Memorialul Societății” ne dă oarecare lămuriri în privința activității sale. El e scris în întregime de mâna președintelui Costache Petrescu (de unde se vede de ce puțin folos îi erau cei trei secretari), și nu e primul «Memorial»: În frunte, pe cupertă, stă scris, într-adevăr, «No. 2»; ceva mai jos, după titlatură, se lămurește că e «urmare după Memorialul No. 1» și la sfârșitul ultimei pagini (a 28-a) într-o *notă*, iscălită de președintele C. Petrescu, se adaugă că „Memorialul Societății urmează la mănunchiul făcut sub No. 3, început la 11 Noiembrie 1871”. Ne lipsește, adecă, și începutul și continuarea și sfârșitul „Memorialului”; iar în „mănunchiul” No. 2, ce-l avem dinainte, ni s-au pătrat, pe cele 28 de pagini scrise, 97 de însemnări, de la No. de ordine 28 din 15 Innuarie (ceea ce însemnează că în „mănunchiul” No. 1 erau 27 de înregistrări), până la No. 125; din seara zilei de 11 Noembrie 1871, de unde înregistrările trec în „mănunchiul” No. 3.

«Memorialul Societății» nu e, drept vorbind, numai al Societății, ci și al Eforiei și al Comunității, de oarece, cum am mai spus-o, găsim în el înregistrate și corespondența și hotărârile acestor instituții.

Cu privire la „Societate” găsim, că la 16 Ianuarie 1871 ea avea un activ de 568 de lei vechi, după deducerea cheltuelii de 210 lei și 10 parale. Cât despre pasivul ei,—sau mai bine zis, datorita ei „flotantă”, — se dau lămuriri în ședința dela 31 Martie 1871:

...«Membrii prezenți fiind în număr de 18, ședința se declară deschisă. Președintele, sunând clopoșelul, dă seama voiajului său la București pentru tipărirea statutelor, diplomelor, sigiliilor, biletelor de cununie și alte spese, adică :

«Imprimarea a 1000 exemplare statute	lei 728.—
«Imprimarea sigiliilor (două)	„ 136. ^{1/2}
«Imprimarea diplomelor, 500 exemplare	„ 318. ^{1/2}
«Imprimarea a 1000 bilete de cununie	„ 182.—
«Spesele voiajului	„ 318.—
«In total	„ 1683.—»

O situație, de sigur, nu înfloritoare, dar care s'a mai ameliorat în urmă, fiind dat că aceste cheltueli se făceau odată pentru mai multă vreme.

Dintre persoanele cu care Societatea stătea în corespondență cităm pe V. A. Ureche, I. M. Riureanu, căpitan Dimitrescu, I. Minculescu și Ion Dimitrescu, din București; pe C. G. Poenaru-Bordea, G. I. Periețeanu, Iorgu Ionescu, Dumitru Manole și Alexe Vineș din Ialomița; pe N. Droc-Barcian și Enache Zamfir din Giurgiu; pe Dumitru Rădulescu, magistrat și C. Petrescu, inspector școlar al județelor Ialomița, Brăila și Râmnic, din Brăila; pe Gheorghe Mihăilescu profesor la școala comercială din Galați și pe Diamandi I. Manole din Brașov, care, — rugat să facă adesiuni printre „confrății transilvani“ — răspunde că va aduce el însuși, în primăvara viitoare, rezultatul, la Silistra. Iar printre primii membri aderenți vom menționa pe Dimitrie Cyrescu (sic) „institutorul român din Rasovata“¹⁾ care figurează și în statute cu numele corect de Dimitrie Chirescu, tatăl d-lui avocat N. D. Chirescu din Constanța, preștit mai târziu la parohia Cernavodei, în comuna pe care fiul său avea s'o administreze, ca Țrimar, după 45 de ani²⁾

¹⁾ Întâlnim „Rasovata“, cu terminațiunea bulgărească *ta*, odată în statutele „Societății“ și de vre-o două ori în manuscrisele rămase de la Petrescu (alternând cu *Rasova*); de asemenea în harta lui Ionescu dela Brad. *Rasova* însă a fost totdeauna sat curat românesc și Românii nu i-au spus niciodată altfel decât „Rasova“ sau „Rașova“ (cuvânt vădit înrudit cu „Rușava“ (Orșova) cu înțelesul arhaic de «Roșia»), iar une ori și „Răsânata“, formă ce o găsim în articolul d-lui D. Nițescu, institutor din Tulcea, «Dobrogea în ajunul anexării», din «Dunărea de jos», Galați, No. 12 din August 1909, p. 13: «Intr'o zi aud pe mama zicând tatei: Niță, un băet avem. Să-l dăm la școală la Răsânata (Rasova) ori la Cernauda (Cernavoda), să învețe și el ceva, măcar cum să se roage Iti Dumnezeu».

²⁾ Despre părintele Chirescu din Cernavoda tot d. D. Nițescu ne

Comunitatea română din Silistra

Tradițiunile noastre bisericesti în Dobrogea, și în special în Silistra, au o vechime destul de mare. Amintim numai faptul că Mitropolia din Silistra a fost zidită de Grigore Ghica I, care a domnit în Muntenia între anii 1672 și 1674. Aceasta se vede din hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777 :

...«Socotim Domnia mea și pentru sfânta și dumnezeiasca Mitropolie din cetatea Dârstorului de pe Dunăre, la care se cinsteste și se prănueste hramul cinstului cap al sfântului slăvitului prooroc înainte mergătorului și botezătorului Ion, fiindcă această sfântă Mitropolie a fost zidită și înălțată de răposatul Ghica Grigorie Vodă cel dintâiu (1672 - 1674), după putința vremurilor de atunci »¹⁾.

Despre acest Grigore Ghica Voevod cronicarul Ion Neculce ne spune că era om „harnic și tare și sumeț și gata la răspuns și la toate socotelile“. Dar ce vremuri grozave vremurile lui ! Vremurile evocate, cu atâta putere, de Sienkewicz în vestita lui trilogie, când impulsivul „Mehmet, împăratul turcesc s'a sculat singur cu sine“,—cum ne spune Nicolai Costin,—„cu toate puterile sale. cu mari oști turcești, și Tătarii cu Han cu tot, și au purces cu toată greimea în țara leșească, trecând prin Moldova, asupra Kamenitei“, și când, cu toate aceste, Grigorie Ghica,—silit să ia și el parte la expediție,—găsește timp să zidească Mitropolia din Dârstor, după cum contemporanul său Duca-Vodă al Moldovei, care și-a pierdut atunci și tronul fără nici o vină și n'a lipsit mult să-și piardă și capul, găsește de asemenea timp să zidiască mănăstirea Cetățuia de lângă Iași,—vizitată și de teribilul Sultan,—deși țara îi era sleită de oștile turcești, jefuită și robită de hordele tătarăști și bântuită de podgheazurile leșești.

Mitropolia dela Silistra, a fost apoi restaurată, după aproape

spune în articolul citat mai sus (p. 18) că «a făcut fapte frumoase românești» și că «în timpul războiului, pentru patriotismul său și dragostea de neam și pentru că îndrăsnise a-și face datoria de păstor în acele timpuri prea tulburi, apărându-și credincioșii de nedreptățile ce se comiteau, eră cât p'aci, nici mai mult, nici mai puțin, să fie pus de Turci în gura tunului, abia scăpând, ca prin minune, pe o corabie din port, sub pavilion străin».

¹⁾ G. Popa-Lisseanu: «Incercare de monografie asupra cetății Drăstorului-Silistra», București, 1913, p. 223—225.

80 de ani, de Grigore Ghica al II-lea (1748—1752) și în sfârșit înzestrată de Alexandru Ipsilanti, care, prin același hrisov din 21 Martie 1777, daruiește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Mitropoliei Dârstorului, câte 25 de taleri de fiecare, pătăbili la sf. Gheorghe și la sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâe, untdelemn și făclii de ceară“, — ceea ce dovedește coninua preocupare a voevozilor noștri de soarta Românilor dobrogeni și în deosebi de așezămintele lor religioase.

Acelaș gând a preocupat și pe unii particulari, buni creștini și buni Români, mai cu dare de mână. Astfel, biserica din Babadag a fost zidită în 1828 și rezidită în 1856 de Români¹⁾; un român transilvănean, ieromonachul Vizariion, a zidit mănăstirea Cocos, în 1843, și un alt român transilvănean, Niculai Hagi Ghiță, originar din Poiana Sibului, de lângă Săliște, a rezidit-o și a înzestrat-o cu toată averea lui, consistând din 15.000 de galbeni, 500 de oi și 15 cai, după cum arată inscripția din 1852²⁾.... Și mai în toate satele, cum din bătrâni se pomenește, Români dobrogeni își aveau, dacă nu biserici, cel puțin modeste case de rugăciune și preoți lor.

Cu asemenea tradițiuni nu e nimic de mirare ca Mitropolitul Grigorie „al Durostolo-Cervenski“, care păstoria la Silistra în 1874, și cu al cărui ajutor Costache Petrescu și-a putut tipări *Abecedarul turco-român*, să fi fost de origină român transilvănean, — cum a fost informat d. N. Cartoian de către d. N. Droc-Barcian, mai ales că d. N. Droc-Barcian e în măsură să știe bine lucrurile de pe atunci, din Silistra³⁾ — și să fi ridicat la demnitatea de protopop pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității și vice-președintele Societății române de acolo.

* * *

Orice comunitate religioasă, prin însăși natura alcătuirii sale și scopul ce urmărește, se ocupă de lucruri mărunte, pre-

¹⁾ C. Teodorescu: «Din trecutul Dobrogei», 1897, p. 16—17.

²⁾ Arhimandritul Roman Sorescu: «Mănăstirile dobrogone», București, 1914, p. 20.

³⁾ Se pare că după Ieronim cel din «pomenirile» dascălului Petrică, în scaunul Mitropoliei dela Silistra a urmat un alt grec Dionisie, amintit de dr. G. Profiriu, și apoi românul Grigorie.

cum : fixarea cotizațiilor datorite de enoriași,—adică „aruncul“ pentru întâmpinarea chelt. elilor,—regulata lor încasare, plata lefurilor personalului bisericesc angajat de ea, cumpărarea celor necesare oficierii serviciului divin, reparațiunea localului bisericii, când se simte nevoie. etc. și rare-ori, în caz de contestațiuni litigioase, reprezentarea ei în justiție, prin anume împuterniciei. De aceea *existența* Comunității interesează mai mult decât însăși activitatea ei ; și în ce privește Dobroga e neîndoelnic că asemenea comunități, legate de însăși viața sufletească a poporului, funcționau, mai mult sau mai puțin organizate, în toate centrele și în toate satele unde erau biserici sau case de rugăciuni românești.

Comunitatea românească din Silistra își avea regulamentul ei, sigiliul ei deosebit și un registru special, în care se treceau diferitele ei operațiuni și hotărâri. Ele nu ni s'au păstrat. Din „Memorial“ vedem însă că *registru* Comunității în anul 1871 a costat 14 lei vechi ; că în acelaș an, la 13 Aprilie, s'au cheltuit 22 de lei cu o petiție către Muțesarif, pe care s'a aplicat numai *sigiliul* Comunității, dar care nu știm ce cuprindeă ; și că membrii erau făcuți atenți une-or', că sunt datori să se conforme *Regulamentului*.

Pentru seara zilei de 8 Maiu 1871, Costache Petrescu a convocat adunarea membrilor „Societății“, „Eforiei“ și „Comunității“ în *ședință generală*, având a discuta și a lua hotărâri în privința următoarelor chestiuni :

- «1. Darea de seamă a casei generale ;
- «2. Regularea plății cotizațiilor ;
- «3. Alegerea a 6 membri din Comunitate pentru *consiliul Mitropoliei și regulatele ședințe ale lor* ;
- «4. Chestiunea bisericii noastre ; și
- «5. O amintire generală a *lucrărilor naționale române*, după cum trebuie să se refere, având în vedere sarcinile ce-și impune fiecare din aceste trei instituțiuni române față cu lumea ; și necesitatea unei excursiuni prin comune“.

S'au prezentat numai : 14 membri ai Societății, 7 ai Eforiei și 6 ai Comunității. Deși președintele regretă că nu s'au adunat mai mulți membri, el totuși găsi necesar să facă darea de seamă de la punctul 5 al ordinei de zi ; să procedă la alegerea celor șase membri ai Comunității în *consiliul mitropolitan*, alegându-se (probabil cei 6 prezeți) : Ilie Mitache, Anton Teodorescu, Neculai Ștefan, Neculai Iani, Ivanciu Teodorescu și Mi-

tieă Oprescu și să numiască pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității, și în funcțiunea de casier. Tot atunci s'a hotărât ca „membrii consiliului Mitropoliei să se adune la Mitropolie în ședințe regulate, Joi seara, pe la orele 12—2, și în toate Duminicile, după eșirea din biserică“.

Pentru ziua de 12 August 1871, Costache Petrescu a convocat o nouă adunare generală a membrilor Societății, Eforiei și Comunității. La această ședință au răspuns 20 de membri.

«G. N. Neamțu ia cuvântul și interpelează urgența chestiunii bisericii; se adresează la președintele Comunității, obiectându-l că nu-și indeplinește datoriile, cum nici membrii Comunității, căci nu se adună regulat în ședințe, după regulament.

«Președintele C. Petrescu face aceiași observațiune și adunarea decide a se mai face o petițiune și a se da Caimacamului, cerându-i-se rezultatul chestiunii bisericii Românilor («Schimbarea la față») din Silistra.

E regretabil că nu ni s'a păsărat nici o însemnare care să ne lămuriască: în ce consistă acea „chestiune a bisericii Românilor din Silistra“? Găsim numai că după două zile, la 14 August, petițiunea eră redactată, că i s'a aplicat numai sigiliul Comunității și că s'a înmănat Caimacamului de către o delegațiune compusă din C. Petrescu, D. Stătescu, I. Teodorescu, Ant. Teodorescu și Gr. Pavelescu, în frunte cu părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității. Intervenția însă a fost infructuoasă, de oarece „Caimacamul respinge petiția și dă o copie după ordinul Miutesarifului din Rusciuc în privința judecării bisericii“. Și tot ce mai știm în această privință este că cu petiția s'au cheltuit 13 $\frac{1}{2}$ lei, că s'au mai dat 12 la Casieria generală și că la 11 Septembrie Comunitatea a primit dela Căimăcămia Silistrei, sub No. 410, „mazbataua“ adresată Miutesariflicului din Rusciuc, cu care se trimisese acolo pe C. Petrescu și Ant. Teodorescu cu procura Comunității No. 86; dar despre obiectul litigiului Comunității—cu cine îl va fi avut—și pe care se vede că ea l-a pierdut, tot nimic nu știm.

O ședință importantă a Comunității a fost și acea din 5 Octombrie 1871, la care s'au luat oarecare măsuri pentru sporirea fondurilor ei.

«Comunitatea română din Silistra»,—spune *Memorialul*,—adunându-se în ședință, la școală, a deliberat a se trimite în revizie prin comunele din acest județ pe părintele Sachelarie Anghel din Oltina și Dimitrie Stătescu, institutorul clasei I-a și a

II-a din Silistra. Pe lângă revizorat, numiții vor strânge ajutoare prin *pantahusa* Comunității No. 122 pentru Comunitate. S'a mai făcut o tarifă în care se arată taxa fiecărui obiect și care s'a trimis la fiecare comună».

Pentru a se putea justifica, la nevoie, că e îndreptățit a face revizii prin comune, Comunitatea a dat la mână părintelui Anghel Sachelarie un certificat, în care se precizează caracterul acestei însărcinări și limitele ei, în cuprinderea următoare :

«Comunitatea română din Silistra, în ședința dela 8 Octombrie an. 1871, numește pe cuvioșia sa părintele Anghel Sachelarie ca revizor al comunelor române din județul Silistra. Cuvioșia lui va avea dreptul de a face revizie numai când Comunitatea îi va ordona și când neapărata trebuință va cere revizuirea ; va raportă Comunității toate împrejurările ce intră în cercul însărcinării sale. Înăsărcinarea sa este : de a face observațiuni preoților dacă își îndeplinesc datoriile religioase în biserică și către popor ; al doilea, dacă preoții împlinesc regulile date de Comunitate ; al treilea, va povățui pe popor să trăiască în pace, să meargă la biserică, să-și dea copiii la învățătură, să fie credincioși lui Dumnezeu și Impăratului Sultan Abdul-Azis, ca astfel să fim plăcuți lui Dumnezeu și oamenilor. Prin urmare, toți preoții, ciobagii, exarii și tot poporul român din acest județ sunt rugați să-l recunoască și să-l ajute la trebuință.

«Dat în Silistra, 1871, Octombrie 8».

Ni s'a păstrat și textul *Pantahuzei* (apelului) lansate cu acea ocaziune, cu care preotul Anghel Sachelarie și institutorul Dimitrie Stătescu erau îndreptățiți a strânge ajutoare pentru Comunitate. Iată-l :

«Prea cucernicilor preoți, cinstiți ciobagii, exari și toți binecuvântații creștini pravoslavnici din comunele române ale județului Silistra,—pace !.

«Comunitatea română din Silistra vă roagă să binevoiți a o ajuta, fiecare după puterea și voia sa, cu ori-ce vă va lăsa inimă. Pentru aceasta s'a trimis părintele Anghel Sachelarie și domnul învățător Dimitrie Stătescu cu această pantahuză. Acest ajutor se strânge spre binele și folosul nostru român, și Comunitatea nădăjdueste că veți primi cu bucurie și ca Români veți da ajutoare cât se va putea mai îmbelșugate și bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina.

«Preoții sunt rugați a umbla împreună cu purtătorii acestei pantahuze.

«Silistra, 1871, Octombrie 10».

Iată și tarifa ce s'a stabilit atunci, în care se arată taxa fiecărui «obiect», . adică fiecărei slujbe bisericesti,—în folosul preoților și dascălilor, și care nu trebuie să fie confundată nici

cu ofrandele benevole date în folosul Comunității, nici cu „vlădicla“ ce se plătiă de fiecare sat în folosul Mitropoliei :

	La Preot		La Dascăl	
	Lei	Par.	Lei	Par.
1. La naștere, cetirea apei — — — —	1	20	—	—
2. La botez— — — — —	7	—	1	—
3. La biletul de botez— — — — —	1	20	—	—
4. La molifta de 40 de zile — — — —	2	—	—	—
5. La sfeștanie— — — — —	3	—	—	—
6. La cununie : I, II și III — — — —	20	—	2	20
7. La înmormântarea oamenilor — —	20	—	4	—
8. Idem, copiilor — — — — —	10	—	2	—
9. Stâlpii: Evangheliile Joiilor și Sâmbetelor	5	—	—	—
10. Sărindarul — — — — —	20	—	—	—
11. Parastasul — — — — —	10	—	2	—
12. Maslu, de fiecare preot câte 10 lei —	10	—	2	—
13. La pomană— — — — —	2	20	—	—
14. La sf. fântânei, câte 5 lei de stăpân	5	—	2	—

* * *

Cele trei instituțiuni românești din Silistra,—„Eforia“, „Societatea“ și „Comunitatea“,—tindeau la unul și același scop : *cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răs-pândirea învățaturii de carte și spiritului de ordine printre Români dobrogeni* ; iar Costache Petrescu eră, oăre-cum, sufletul lor și avea un vădit ascendent asupra tuturor. Aceasta e atât de adevărat, încât, după cum am vazut, la anumite epoce tustrele instituțiunile erau convocate în adunări generale în acelaș timp și în același loc,—la Școală,—și bugetele lor au fost mai totdeauna *amestecate*, acoperindu-se cheltuelile uneia cu veniturile cele lalte. Costache Petrescu se credea îndreptățit să intervină, cu toată autoritatea, une-ori, când lucrurile nu mergeau toomai bine, așa cum l-am văzut intervenind în ședința dela 12 August 1871, așa cum intervine mai târziu, în ședința dela 11 Noembrie, când a convocat pe membri pentru a discuta cu ei oare-care chestiuni de regulament și „*pentru a face oare-care observațiuni asupra neglijenței în care stau membrii acestor instituțiuni*”.

Din rezumatul acestei din urmă ședințe aflăm că *școala de adulți*, care eră un deziderat al statutelor Societății din 1870, funcționă în toamna anului 1871 și membrii prezenți erau chiar stăruiitor invitați să o frecventeze. Nu se poate iarași trece cu

vederea, fără un cuvânt de meriuită laudă, propulsunea dată interesului pentru biserică și școală, prin inspecțiunile dela sate și prin încurajarea absovenților școalei din Silistra, de a-și continua studiile în gimnaziile din țară, cum e cazul elevului Călinescu, intern în clasa a V-a la „Matei Basarab“ și al elevului Stănescu Marin, căruia, pe lângă un cuvânt de caldă recomandare, ce n'a putut să-i lipsească, i s'a dat, dela casa Eforiei și „un icoșar (=20¹/₂ lei), spre a merge în București ca să studieze clasele gimnaziale“.

Odată, la 5 Maiu 1871, fie pentru a stimula zelul altora, fie pentru a și degaja propria răspundere,—în tot cazul în executarea unui vot al adunării generale,—Costache Petrescu „alege“ conturile fiecărei instituții; și atunci se constată că „Societatea“ are un activ de 1169³/₄ lei și un pasiv (împreună cu imprimatele neplătite) de 1564¹/₂ lei, adică un deficit de 394³/₄ lei; „Eforia“: un activ de 2209 lei și un pasiv de 377 lei, adică un excedent de 1832 lei; iar „Comunitatea“: nici un activ, și un pasiv de 702⁷/₈ lei, care era deficit curat! E drept că situația „Societății“ urmă să se îmbunătățească după plata datoriilor pentru imprimare, iar în ce privește „Comunitatea“, ea și-a putut în curând plăti din datorie 516¹/₄ lei, la 30 Iulie 1871, ajungând să fie, de sigur, pe toamnă, când a încasat produsul colectei cu pantahuza, cea mai bogată din cele trei instituții.

VI

Câteva statistici dobrogene

Dintr'un alt punct de vedere, tot atât de interesante, pentru însemnătatea elementului românesc din Dobrogea, în a doua jumătate a secolului trecut, sunt, de sigur, și statisticile populațiilor românești din Silistra, Ostrov și câteva sate dinprejur.

Statistica lui Ion Ionescu-dela-Brad

Cu 20 de ani mai înainte, în primăvara anului 1850, din însărcinarea marelui Vizir Reșid-Pașa, Ion Ionescu-dela-Brad, a întreprins o anchetă agricolă în această provincie, în tovărășia inginerului român Jovanu, și a publicat rezultatele ei într'o serie de articole în „Journal de Constantinople“, pe care apoi directorul ziarului, Noguez, le-a extras, în toamna aceluiaș an, într'o broșură intitulată „Excursion agricole dans la plaine de la

Dobrodja⁴, însoțită de o hartă etnografică și topografică a Dobrogei și dedicată Sultanului, pe atunci domnitor, Abdul-Megid¹).

Din acel studiu, cu caracter quasi-oficial, pentru a căruia alecătuire nu a lipsit nici concursul autorităților locale, rezultă că Ionescu și Jovanu au vizitat 388 de sate din *cazâ*-lele (plășile) Tulcea, Saccea (Isaccea), Măcin, Hârșova și Baba (Babadag) ale sangiacului Tulcea, și Kiustenge, Mangalia, Balcic și Bazargic ale sangiacului Silistra; și că au găsit în acele sate, peste tot, un număr de 15.764 de familii, repartizate, după naționalitate și importanță numerică, precum urmează: 4800 turcești, 3656 românești, 2225 tăiărești, 2214 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 300 grecești, 212 țigănești, 145 arabe, 126 armenești, 119 evreești și 59 germane. Familiile românești veneau, cum se vede, în rândul al doilea, în ordinea importanței numerice.

Pentru Dobrogea-veche (lăsând la o parte *cazâ*-lele Balcic și Bazargic), numărul familiilor românești rămâne acelaș, de 3656, și ele vin în primul loc ca însemnătate numerică, față de 2268 turcești, 2225 tăiărești, 1194 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 250 grecești, 172 țigănești, 119 evreești, 76 armenești și 59 germane. De unde urmează că Români, Cazaci, Lipoveni, Evrei și Germani nu locuiau în Cadrilater,—cel puțin în satele vizitate de Ion Ionescu²).

În articolul din „România Literară“ pe care îl rezumăm la începutul acestui studiu, Ion Ionescu, precizează că cele 3656 de familii românești dobrogene se descompuneau astfel: 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băieți, 8367 fete, 1800 juni-feciori și

¹) Despre acest studiu seria, la 4 August 1850. Ion Ghica, din Boyadkeuy, lui Nicolai Bălcescu, următoarele:

«Ionescu s'a întors împreună cu Jovanu. Au făcut o lucrare foarte importantă asupra Dobrogei: tablouri bine lucrate și trei hărți: una etnografică, una topografică și a treia drumeață. Ionescu publică o serie de articole asupra călătoriei lui, în *Journal de Constantinople*. Noguez (directorul ziarului) îi face și o broșură din adunarea acelor articole».—Vezi «Scrisori inedite dela N. Bălcescu și Ion Ghica», adunate și publicate de N. Cartoian, București, 1913, p. 25.

²) E bine de reținut că în Dobrogea-veche Bulgarii erau mai numeroși în regiunea Babadagului (871 de familii, față de 674 românești), stabiliți fiind «depuis une vingtaine d'années, abandonnant des terres ingrates pour celles bien plus fertiles qu'ils ont trouvées dans ce pays», iar în *cazâ*-ua Tulcea nu erau decât 200 de familii bulgărești față de 1290. românești.

1714 fete mari, reprezentând astfel o populație de 28.031 de suflete.

Cifrele lui Ion Ionescu sunt confirmate de statisticile ulterioare ale lui Bielosercovici și baron d'Hogguer (1878) și de indicațiunile, aproape contemporane, ale lui Camille Allard (1856), Lejan (1861) și Peters (1865).

Statisticile rămase dela Costache Petrescu

Intocmite pe o scară mai întinsă și pentru trebuințe de ordine practică, nu se poate totuși tăgădui interesul ce înfățișează statisticile populațiunii românești din Silistra și câteva comune învecinate, ce ne-au rămas dela Costache Petrescu.

Cea mai veche, intitulată «Statistica Românilor din urbea Silistra din anul 1870 Noembrie în 26» este „elaborată“ chiar de el, după cum se spune pe cuperta caietului și a servit, de sigur, ca model pentru celelalte, căci toate cuprind aceleași rubrice, și anume: „Numărul“ (de ordine), „Familia“ sau, altele: „Numele și Porecla“, apoi: „Maturi“, „Juni“, „Copii“ și „Bătrâni“, (ultimele patru rubrici fiind subîmpărțite în două, pentru a arăta sexul înșilor). Ast-fel pe aceeași linie, orizontală, s'a însemnat: mai întâiu No. de ordine, apoi numele și pronumele șefului familiei, iar în rubricile următoare: câți „maturi“, câți „juni“, câți „copii“ și câți „bătrâni“,—bărbați și „femei“.

Dăm, pe rând, despre fiecare statistică câteva lămuriri asupra formei în care ni s'a păstrat și asupra rezultatelor ce constată și cităm, din fiecare, nume de familii (sau „porecle“), din care unele se păstrează încă de urmași.

a) Populația românească a Silistrei din 1870

Statistica populațiunii românești din *Silistra* e scrisă cetăț. de Costache Petrescu. Pe patru pagini, până la No. de ordine 116, ea se urmează regulat; se continuă apoi pe pagina a 6-a până la No. 145, și pe pagina a 8-a până la No. 183; revine după aceea, în continuare, pe pagina a 5-a până la No. 212 și pe pagina 7-a până la No. 241 și se sfârșește pe pagina a 9-a cu No. de ordine 249, având câteva din ultimele nume scrise cu creionul.

Descompunerea familiilor pe numărul membrilor e făcută în rubricile respective numai până la No. de ordine 201; pentru ultimele 48 de familii nu e făcută.

În sfârșit, statistica n'a fost totalizată nici însoțită de vre-o notă explicativă, după obiceiul lui Costache Petrescu.

Toate acestea ne fac să credem că lucrarea, exactă pentru ceace cuprinde, e o lucrare necompletă, care nu arată *toată* populația românească din Silistra.

Vom observa în sfârșit că la No. de ordine 131 Costache Petrescu se trece și pe el cu soția lui, fără copii și fără alți membri ai familiei.

Așa, cu lipsurile cu care se înfățișează, statistica constată un număr de *249 de capi de familie românești în Silistra, reprezentând o populațiune de 837 de suflete*, din care: 201 bărbați, 178 femei, 95 tineri, 41 fete, 152 băieți, 131 fetițe, 8 bătrâni și 28 de bătrâne.

Dacă am adăuga numai lipsurile semnăate, — fără a mai socoti că statistica nu pare a fi completă, — încă ar trebui să conchidem că populația românească a orașului Silistra, în 1870, era de *peste 1000 suflete*.

Iată și numele proprii ce întâlnim :

Abagiū, Anastasescu, Andreescu, Arabagiū, Arab-ușeac, Avram, Baba-Chirana, Baba-Joe, Bacanu, Badea, Balicciu, Banu, Bădălar, Beanu, Băreguș, Birjaru, Boiangiū, Botea, Bratu, Brutaru, Bugeceanu, Burunsuzu, Buzatu, Cafegiū, Caicciu, Cantaragiū, Caraconcea, Caramiș, Carizu, Casapu, Călinescu, Cărămidarū, Cepoaică, Chior-Pasca'e, Chiu hangiu, Ciocăneșteanu, Cismaru, Ciurarū, Civitu, Cocoș, Cojocarū, Coleașă, Crăciun, Cristea, Croitoru, Dan, Dimciu, Dimorian, Dinu, Dobre, Dragne, Droc, Dudu, Eniu, Feraru, Frunză-verde, F.-vânt, Gavazu, Georgescu, Gheorghescu, Gheorghiu, Ghiaci, Ghițuleasa, Golea, Guleamă, Gușu, Hăgioglu, Iliescu, Iordan, Iordănescu, Ivănescu, Lețca, Lumânărarū, Maneș, Mano'e, Marcu, Măcelaru, Mămăligă, Măndru, Mircescu, M-tache, Mocanu, Moraru, Moșu, Mușatu, Neamțu, Nicolaescu, Nico'ache, Nușescu, Nuțu, Olteanu, Oprescu, Ostroveanu, Palabuc, Panaiot, Pascale, Păsculescu, Pavlescu, Pândaru, Petrana, Petraru, Petre, Petrescu, Petrică, Pește-lung, Pravăț, Prodănescu, Răducănescu, Rădulescu, Roșu, Sandu, Săulescu, Seizu, Sintion, Sintionescu, Sințaru, Simion, Stan, Stanciu, Stătescu, Stoian, Stroe, Surdu, Șiretu, Șontea, Ștregărița, Teodorescu, Trandafir, Trandăfirescu, Trifu, Tuculea, Tudorache;

Tunsu, Turcu, Țăranu, Țiganu, Țințaru, Vasilescu, Vicescu, Vizitiu, Voichița, Zaharia, Zangogioglu, Zavergiu.

b) Populația românească a Oltinei și Cășlei din 1873 și 1874

Pentru satele *Oltina* și *Cășla* avem două rânduri de statistică, pe doi ani (1873—1874), în două caiete deosebite.

Statistica *Oltinei*, din primul caiet,—în care s'au trecut statisticele pentru ambele sate, pe 1873.—cuprinde cinci pagine ceteș scrise de părintele Anghel Sachelarie din Oltina,—care, după cum știm, în 1871 era însărcinat, împreună cu institutorul Dimitrie Stătescu, să strângă mijloace cu pantahuza pentru Comunitatea românească din Silistre.

Rubricile, totalizate, arată o populațiune de 127 familii românești cu 779 de suflete: 167 bărbați, 157 femei, 40 tineri, 34 fete, 185 băeș, 169 fetișe, 13 bătrâni și 14 bătrâne. La sfârșit se face mențiunea că sunt 10 femei văduve și 9 oameni săraci; apoi urmează iscăliturile primarului întâiu, Agi Neagu, ajutorului Ion Mitu, cu *muiururile* lor, cum și ale preotului Anghel Sachelarie și preotului Necolai, (acesta din urmă cu chirilice).

Ca nume de familie găsim :

Adam, Andrei, Aparu, Baba-Culina, Baboia, Baba-Oprina, Banu, Bătală, Bălănică, Bârja, Bonca, Bozgariciu, Bulamaciu, Buzalăcu, Căra-Stoian, Cărciumaru, Cărgilă, Chirea, Chiriac, Cicu, Ciobanu, Ciuculeacă, Cocoș, Coman, Costandache, Coțofană, Craioveanu, Croitoru, Culea, Curâr, Curtu, Diațu, Dimă, Dineu, Dodă, Enciu, Enio, Florică, Fotea, Frangu, Gae, Gărgilă, Gârdea, Gelian, Gherghiniță, Ghergicu, Gimpirea, Goglează, Gospodin, Grecu, Grosu, Ianache, Iordan, Lefterică, Manole, Marin, Mărcuță, Mișca, Mitea, Mitu, Mițoi, Mocanu, Moraru, Moșoi, Mustățea, Neagu, Onea, Onică, Oprea, Pae, Panton, Pavel, Peța, Popescu, Proicea, Protoghiru, Radu, Rotia, Saghină, Sandu, Socoteală, Stoian, Șchiopu, Șecheru, Șerban, Tăgui, Todor, Torică, Țăranu, Țerian, Velicu, Voicu, Zainea.

Statistica satului *Cășla* din același caiet, pe 1873, e datorită tot părintelui Anghel Sachelarie, care o iscă ește, iscălitind și pe reprezentanții autorității comunale, neșliutori de carte și fără muiururi: Costache Todor, primarul întâiu și Ivan Bulgaru, primarul al doilea (care însă nu figurează în statistică, dacă nu cumva i se mai zicea și Ivan Cazacu, singurul „Ivan“ ce-l gă-

sim printre locuitori). Cuprinde numai o pagină și constată o populațiune românească de *29 de familii, reprezentând 127 de suflete*: 28 bărbați, 27 femei, 6 tineri, 8 fete, 29 bărbați, 25 fete, 2 bătrâni și 2 bătrâne.

Notăm ca nume de familie :

Arahagiu, Balaban, Băjănaru, Calman, Cazacu, Chioru, Găină, Maiduca, Moraru, Saraosu, Stoian, Șerban, Torică.

La 14 Noembrie 1874 s'a întocmit o altă statistică, pentru ambele sate, scrisă în alt caiet, de altă mână, destul de ceteș și care aproape nu diferă în rezultate de cea din anul precedent.

c) Populația românească a Beilicului din 1873

Statistica locuitorilor români din *Beilic* din 14 Maiu 1873 e scrisă de mâna unui începător, care de abia cunoștea alfabetul și nu știă nici să deosebiască cuvintele între ele. E, dintre toate, cea care se prezintă mai rău, din acest punct de vedere. În schimb, însă, ea pare a fi o lucrare complectă, totalizată, încheiată, iscălită de primarul Gheorghe Manole, de ajutorul său, Iani Panait Radu, de popa Voicu și de popa Ion (acesta din urmă cu litere chirilice) și poartă în dreptul numelui celor doi reprezentanți ai autorității comunale două *muiururi* (peceți) turcești, care dau lucrării, oarecum, caracterul autenticității și oficialității.

Erau, după această statistică, la 1873, în *Beilic* 127 de familii românești, care reprezentau 459 de suflete, și anume : 125 bărbați, 124 femei, 31 flăcăi, 36 fete, 41 băieți, 80 fetițe, 11 bătrâni și 11 bătrâne.

Din numele proprii, a căror cetire e sigură, cităm următoarele :

Arnăutu, Baba-Neacșa, Barbu, Brăndușu, Bulgaru, Butoiu, Calgiu, Candelgiu, Cara-Bageac, Cazacu, Călin, Cărgilă, Căslălău, Ciorbagiu, Coconu, Cocoșică, Colacu, Costea, Covacu, Crăciun, Croitoru, Dan, Dascălu, Deli-Gheorghe, Dodișu, Fotin, Gardargiu, Gheorghescu, Ienică, Leică, Maceacu, Manole, Mârleanu, Mihaș, Mihale, Mincu, Mitache, Miticu, Mișă, Mocanu, Moș-Danu, Moș-Dinu, Neagu, Negoviță, Oprea, Panait, Parzan, (Bârzan ?), Petcu, Popa, Potloghea, Radu, Roată, Romănu, Sătrocanu, Seimeneanu, Sivriiu, Sterpu, Tarabacu, Târână, Tilimile, Trandafir, Trofin, Tudoraș, Țăranu, Urechiatu, Uzmaru, Uzun.

d) Populația românească a Ostrovului din 1874

Statistica locuitorilor români din Ostrov e din Ianuarie 1874. Ea e întocmită de institutorul Grigore Goșea, care se vede că eră învățător la Ostrov, iscălit propriu, cu acest titlu de „institutor“ pe cuperta caietului, sub C. Petrescu, (care iscălește, cu altă cerneală, ca „director“).

Statistica cuprinde 11 pagini, cu rubricile totalizate la fiecare pagină; dar o recapitulare într'un total general, ori vre-o vorbire la sfârșit, iscălită de cineva, care să arate că lucrarea e terminată, nu se vede.

Așa cum este, statistica constată 294 de familii românești în Ostrov, compuse din 1330 de suflete, și anume: 263 bărbați, 280 femei, 119 tineri, 93 fete, 270 băieți, 268 fetițe, 14 bătrâni și 23 bătrâne.

Ca nume proprii însemnăm următoarele:

Adam, Andronache, Anghel, Baba-Chira, Balbac, Banu, Barbu, Bădăracu, Bănică, Bidechiu, Binbasi, Bisioc, (Busuioc?), Boboc, Bonțoiu, Botea, Briceag, Burlacu, Burtea, Cainargeanu, Cangea, Cara-Anton, Caracaș, Cara-Dragne, Cara-Gangiu, Caralon, Cara-Mănole, Cazacu, Căinoiu, Călărășanu, Cazacu, Cântăbine, Chibuțoaia, Chircea, Chirnescu, Chițulescu, Ciacăru, Ciolacu, Ciorbăgiu, Cimpoacă, Cimpoiașu, Civitu, Cochirleanu, Coșelu, Cojocar, Condramaz, Costandache, Costea, Cotofană, Crețu, Cristică, Croitoru, Cumoară, Calăru, Dadea, Dauciu, Damarica, Delea, Deli-Eniu, Dinu, Dioslea, Dogaru, Dragon, Duda, Dunacu, Eanu, Fătăiță, Fildesiu, Florea, Galieanu, Gâlceavă, Goșea, Goștilă, Gugușin, Hangiu, Hoțu, Hristu, Ion, Ixaru, Lefter, Lețcae, Logofătu, Lulea, Lungu, Manea, Marcu, Matache, Mavrodin, Maxim, Mialciolu, Micu, Mișca, Mitiș, Mitrea, Mocanu, Mogăldoaia, Mogoș, Moșu, Mută-casă, Nanu, Neaeșu, Necula, Nedeliu, Nuțu, Olteanu, Panache, Pascu, Pătrașcu, Pârjol, Pârlioaia, Pârpaia, Pisică, Pisicaru, Popa, Popu-Stan, Popa-Stancu, Popescu, Poștaru, Postea, Preda, Prunaru, Puiu, Puteș, Reev, Roibu, Roșu, Sachelarie, Sava, Săracu, Sfântu, Sfreatcu, Soare, Socoteală, Slămnă, Spârcă, Stoenică, Stoica, Sterian, Stroe, Șiretu, Șopu, Știrbu, Tataru, Tărănoiu, Tudorache, Tăranu, Țiganu, Ținteru, Urlă, Ursu, Varză-verde, Văjeilă, Vlad, Voicilă, Voinea, Zaim, Zavergiu.

a) Populația românească a Bugeacului din 1874

În sfârșit, ultima statistică ce mai avem e a satului *Bugeac*: o lucrare începută, ce nu pare a fi terminată, scrisă de un începător, mai mult sau mai puțin lizibil, pe două pagini, cu rubricile netotalizate, după care urmează șase pagini albe și tocmai pe a șaptea mențiunea de încheiere: »Comuna Bugeac, 1874, Noembrie 5—*Vlădicia* s'a strâns și s'au ertat 3 bătrâni și 3 sărați», iscălită de preotul Costandin și de Velicu Ciorbagi, primarul, care își aplică și muiurul în dreptul iscăliturii.

Totalizând rubricile celor două pagini scrise, găsim o populație românească de 53 familii cu 230 de suflete: 53 bărbați, 52 femei, 21 tineri, 23 fete, 16 băeți, 29 fetițe și 4 bătrâni.

Iar ca nume proprii:

Anton, Baba Chira, Baba-Tudora, Cârnu, Cerce!, Chechea, Chițu, Cocoșoae, Cornoveanu, Dimă, Doda, Dagne, Fotino, Gavrilă, Ghișanu, Ianazu, Iordan, Lungu, Marin, Micu, Miron, Mocanu, Neagu, Nechifor, Pațeni, Partenie, Pascal, Petri, Stancoiu, Surdu, Tlu, Todor, Uzunianu, Văcaru, Vanu, Velicu, Zăria.

Tabloul rezumativ

Strânsă într'un singur tablou rezumativ, populația românească din cele șase localități recensate sub direcția și din îndemnul lui Costache Petrescu, în preajma anului 1870, eră aceasta:

No. cor.	Localitatea	Familii	Bărbați	Femei	Tineri	Fete	Băeți	Fetițe	Bătrâni	Pătrâne	Total
1	Silistra	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina	170	167	157	40	34	185	169	13	14	779
3	Câșla	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac	53	53	54	21	23	46	29	4	—	230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3762

Dacă ținem seamă de lipsurile relevate în statistica Silistrei și de faptul că această statistică și cele ale Ostrovului și Bugeacului nu par a fi complete, trebuie să conchidem că populația românească din cele șase localități recensate depășia cifra de 4000 de suflete.

Sfârșitul unei „misiuni“ și începutul unei datorii

După ce Costache Petrescu, la 1865, a căpătuit pe sora sa mai mare, Ileanca, măritând-o, cum am arătat, cu Petre Iosifescu-Droc, era firesc să se gândiască, în calitate de șef al familiei, și la căpătuirea celor două mai mici, ceace a și făcut, căsătorind pe Despina — ce-i mai zicea și Virginia — cu Marin Popescu, negustor din Turtucaia, fiul lui Neculai Popcea și pe Mariuța, — cu Neculai Călinescu negustor din Silistra, pe care l-am văzut figurând printre membrii fondatori ai „Societății de cultură și limbă“; și s'a căsăorit și el însuși — nu știm anume când: înainte ori după aceea, — cu Gherghina, fata negustorului Trandafir Baeanu din Silistra, cu care a avut un copil, Mircea, mort de mic, și de care în curând s'a despărțit, pentru a se căsători a doua oară cu Sultana, văduvă, tot din Silistra, de care se pare că îl lega o veche afecțiune și cu care n'a avut copii. Frații săi Gheorghe și Simion, acum sburațaciți și-au văzut fiecare de rostul lui, ajungând cel dintâiu inginer-hotarnic și cel de al doilea artist-gimnastic, apoi proprietar rural, întreprinzător de multe — și în sfârșit — ziarist.

Informațiunile ce le avem despre școala românească din Silistra după 1871 sunt mai puține, deși ea a mers în continuu progres, până în primăvara anului 1878, când a fost închisă de Bulgari. Un „proces-verbal“ de mai târziu (din 15 Iulie 1897¹⁾) iscălit de inginerul Gheorghe Petrescu-Durostoreanu, de artistul-gimnastic-român Simion Petrescu, de învățătorul Gr. Mușică și de avocatul Marin Stănescu, cu care se lansează o listă de subscripție, în scopul de a se strânge fonduri pentru redeschiderea școalei și „pentru a se ridica un modest monument marelui patriot al Românilor de pe malul drept al Dunărei, răposatului C. Petrescu“, arată că în această epocă școala română din Silistra „ajunsese a atrage la cursurile sale mai toată populația școalelor bulgară și greacă, ba chiar vre-o câțiva elevi turci“, lucru ce a îndemnat pe guvernul român „să o subvenționeze“ și pe autoritățile turcești „să o recunoască oficial ca institut de cultură și instrucțiune în Statul otoman“; și că această faoare îi „atrase

¹⁾ Tipărit în tipografia „Modernă“ a lui Grig. Luș, din București.

invidia celorlalte naționalități“; iar „ura contra profesorului-apostol C. Petrescu, crescă în așa grad, că viața sa era în joc“.

Școală deosebită pentru fete. așa cum statutele „Societății“ își propuneau, nu s'a putut înființa; un pas s'a făcut însă și în această direcțiune, de oarece, după informațiunile d-lui Dr. G. Porfiriu, între anii 1875 și 1878, la școala de băieți funcționau și două învățătoare pentru fete, plătite de guvernul român.

Turburările din Serbia din 1876, care au fost preludiul războiului ruso-româno-turc din anul următor, au creat, firește, în tot Imperiul noului Sultan Abdul-Hamid o atmosferă neprielnică oricărei mișcări culturale și naționale din partea supușilor lui, creștini; așa încât activitatea celor trei instituțiuni culturale românești a fost și ea, cu necesitate, redusă. Cu toate aceste dintr'un raport adresat Domnitorului Carol I la 12 Iulie 1876, menționat în „Anuarul gimnaziului Ion Măiorescu din Giurgiu“ pe 1912—1913, p. 62, rezultă că „Societatea română de cultură și limbă“ din Silistra dăinuia încă în 1876¹⁾. În ce privește școala, ea n'a fost închisă decât în Martie 1878, de autoritățile bulgărești²⁾, ca un prim semn al spiritului de toleranță și respectului pentru libertățile cetățenești ce aveau să se desvolte în noul Stat balcanic, întemeiat și cu jertfa sângelui românesc.

Se știe, într'adevăr, că după războiu, Congresul dela Berlin a atribuit Silistra României, punându-i chiar obligațiunea de a construi un pod peste Dunăre, în *a monte* de cetate, pentru a stabili legătura cu noua ei provincie, dar că reprezentantul Rusiei în comisiunea de delimitarea frontierei dobrogene, conformându-se ordinelor dela St.-Petersburg, s'a împotrivit cu o îndărătnicie dusă până la amenințare; așa încât, în cele din urmă, cu toată împotrivirea reprezentantului Franței și mai cu seamă celui al Italiei, granița a trebuit să se fixeze pe o linie convențională, plină de sinuozități, între Silistra și Ostrov; vechea noastră *Distră*, stăpânită de Mircea-cel-Bătrân, dela 1387 și luată de Turci *dela Români*, în preajma anului 1420, a trebuit să fie atribuită Bulgariei; iar podul de peste Dunăre a trebuit să se facă în *aval* de Silistra, la Cernavodă, în dreptul văii Cara-sù.

Această împrejurare a fost o primă ocazie de răcire a re-

¹⁾ N. Cartoian, articolul citat din „Arhiva Dobrogei“.

²⁾ Dr. G. Porfiriu, articolul citat din „Silistra“.

relațiilor dintre noi și noul Stat dela miază-zi; și să adăugăm că nici după aceea aceste relațiuni nu s'au îmbunătățit. Ani de zile incidentele de frontieră s'au ținut lanț, iar chestia Arab-tabiei, puțin a lipsit să ne ducă la un conflict armat. Bulgarii, liberați, țineau cu orice preț să-și arate recunoștința față de Românii-liberatori!

În această perioadă Costache Petrescu a avut multe de păținit. Procesul-verbal mai sus amintit ne spune că „viața lui eră din zi în zi amenințată“, iar o nepoată a lui, d-na Elena Inocenti, fiica Despinei, ne asigură că a fost și arestat, împreună cu un ofițer român Angelescu și pe punctul de a fi executat ca trădător, dar că Românii lui din Ostrov, Marin Pâtea și Constantin Dobre Dicu, împreună cu baba Uța, mama popei Tudor, (care, acesta, învățase carte la dascălul Costache, de s'a făcut popă), i au sărit în ajutor și, reurgând la o stratagemă isteasă, au izbutit să-l scape de sub pază și să-l treacă Dunărea într'o barcă la Călărăși. Fapt e că dela 1878 Costache Petrescu n'a mai pus piciorul în scumpa lui Siliștră, unde s'a născut și a copilărit, unde și-a cheltuit cei mai frumoși ani ai tinereței și îndeplinirea „misiunii“ sale culturale și naționale, unde odihneau somnul de veci tatăl său Petrică și unchiul său Mihail și unde mama sa Niculina, acum înaintată în vârstă, continua să-și ducă zilele în casa bătrânească.

La 16 Decembrie 1878 Costache Petrescu, care figura în cadrele corpului didactic din România, a fost numit institutor și director la școala primară din Constanța, având ca singur ajutor pe Șeic Isleam, numit tot atunci, pentru limba turcă; și, la 6 Februarie 1879, el inaugurează această primă școală românească din Constanța în prezența prefectului și a celorlalți reprezentanți ai autorității, după cum rezultă din monografia inedită a școlii ce ne-a fost pusă la dispoziție de actualul ei director d. G. Tănăsescu ¹⁾.

Nemulțumit cu atâta, în anul următor el a înființat, din proprie inițiativă, o școală de adulți, după modelul celei din Siliștră, în localul comunei de pe strada Traian, unde mai târziu s'a

¹⁾ Din această monografie rezultă că școala primară No. 1 din Constanța a funcționat la început numai cu 2 clase, până la 1881, când s'a înființat clasa a 3-a; în anul următor s'a înființat a 4-a; iar în privința personalului didactic, numai din anul 1890-91 ea are patru institutori.

mulat pompieria și apoi primăria și unde astăzi funcționează serviciul sanitar al comunei. Acolo „dascălul Costache“, în 1880 și 1881, făcea cursuri de noapte cu tineri și bărbați de toate neamurile, după ce peste zi mai dădea și lecții de limba română la școala comunității bulgare.

Cunoștințele și activitatea lui erau necesare și în alte direcții.

Chestiunea regulării proprietății rurale din Dobrogea era pe atunci cea mai însemnată preocupare a dobrogenilor: atât a celor cari aveau drepturi vechi de valorificat, cât și a celor cari urmau să fie împroprietăriți pe disponibilitățile *miriè* ale Statului. Comisiunile de plasă, înstituite în conformitate cu regulamentul din 5 Iunie 1880 pentru adunarea vechilor titluri de deținere *tapù*, — ce urmau să fie verificate de comisiunea centrală dela București și schimbate cu titluri noi, de proprietate absolută, românești, — începuseră să funcționeze; și Costache Petrescu, bun cunoscător al limbii turcești, era indicat să aibă partea lui de muncă în această împrejurare.

La 10 Februarie 1882, el s'a retras din învățământ și a fost numit translator oficial la prefectura județului Constanța. Arhivele judecătorești și administrative abundă încă de traduceriile lui din această epocă, pe baza cărora, s'au recunoscut atâtea drepturi și s'au respins atâtea pretențiuni neîntemeiate.

Mai târziu s'a retras și dela prefectură și a deschis un biu-rou de notariat pe Strada Carol, unde e azi hotelul Comercial, mai ales pentru traduceri din limbile orientale în românește. Pe atunci el a publicat și câteva articole în ziarul „Constanța“ al d-lui Petru Grigorescu, tratând despre verseturile din Coran strigate și cântate de muezini din minaretele moseheelor și geamiilor, despre scrierea cu caractere arabe, despre modificarea sunetelor primitive prin aplicarea punctelor diacritice și despre alte câteva subiecte.

În ce privește școala românească din Silistra, pe care el a fost silit să o părăsească, informațiunile culese de d. Dr. George Proffiriu dela bătrânii de acolo sunt că între 1879 și 1882, ea n'a funcționat, fiind închisă; că Bulgarii au dărâmat-o chiar și au zidit pe locul ei o școală nouă, numai pentru ei (cum au făcut și cu biserica); că mai târziu, în 1882, comunitatea română, prin stăruința lui Petre Iosifescu-Droc, cumnatul lui Costache Petrescu, a redeschis-o în alt local, unde se găsește acum casa cu No. 44

din strada General Hârjeu : că răposatul Petre Dobre și alți români s'au dus la București și, obținând ajutor dela guvernul român, au adus cu ei pe dascălul Tudor Niculescu, care a funcționat dela 1882 până la 1885 ; și că, atunci, autoritățile au impus comunității românești să aibă și dascăl bulgăresc și să-l plătiască cu 1500 de lei pe an, dar comunitatea neputând p'ăți, școala a fost din nou închisă ; „și cu ea stingându-se candela românismului, desnaționalizarea elementului românesc începu vertiginos“.

În acest timp, la Constanța „dascălul Costache“, — cum îi spunea toată lumea, și după ce s'a retras din învățământ, — își trăia ultimii ani, în sărăcie, torcând din caerul scumpelor lui amintiri dela Silistra și povestind prietenilor întârziți greutățile ce a trebuit să învingă, luptele ce a trebuit să dea și primejdiile la care a trebuit să se expună, pentru a învăța carte românească pe iubiții lui „confrați“ dela Silistra, în școala întemeiată de tatăl său „singurul liman de scăpare al naționalității române din dreapta bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sortii și strivită de atâtea elemente străine“.

Și cu cât anii treceau, tot mai posomorâți și mai monotoni, cu atât și scumpele lui amintiri se întunecau și se pierdeau în negura lor ; — până când...

....„La 13 Iunie 1893, orele 10¹/₂ a. m., Constantin Petrescu, în etate de 50 de ani, de profesiune institutor, domiciliat în Constanța, căsătorit cu d-na Sultana Petrescu, în etate de 35 de ani, de profesiune menajeră, fiul defunctului Petre Mihăilescu și al defunctei Niculina Petru Mihăilescu“, — cum spune actul de deces No. 167/1893, — și-a dat obștescul sfârșit la domiciliul său din strada Călărași No. 1 (acum strada Cristea Georgescu¹).

Printre martorii cu cari d. Petru Grigorescu, ofițerul stării civile, a constatat decesul, figurează și Dumitru Stătescu, fostul institutor dela Silistra, care a plecat odată „cu directorul“ său de acolo, urmându-l peste tot locul, până la moarte, și care pe atunci exercită profesiunea (de sigur, mai bănoasă) de „pescar !

¹) Informațiunea din „Revista Istorică“ an V, No. 67 pe Iunie-Iulie 1919 după care „C. Petrescu, fostul institutor din Silistra, de al cărui abecedar vorbește d. Cartoian, e acum la Vălenii-de-Munte, încă sănătos și zdravăh“, e, cum se vede, greșită.

Actul de deces greșește numai când afirmă că mama „dascălului Costache”, Niculina, era „defunctă” în 1893. În realitate ea trăia la Silistra, unde a și murit după doi ani, la 19 Iulie 1895... Și apoi pe rând și-au dat cel din urmă tribut toți copiii ei: Gheorghe la 9 Februarie 1902, în București, Mariuța la 9 Noembrie 1915 în Silistra, Simion la 15 Aprilie 1916, în Constanța, Ileanca la 1918 în Silistra și Despina la 26 Octombrie 1918, pe timpul refugiului în București.

Astfel s'au stins două generațiuni ale unei modeste familii românești din Dobrogea, care ne-a dat pe cei dintâi dascăli cunoscuți ce i-am avut la Silistra și mulțumită cărora serii de generațiuni au putut învăța carte românească în cei 30 de ani ce s'au strecurat dela 1847 până la 1878.

Ei și-au considerat viața ca închinată unei „misiuni” și și-au îndeplinit cu cinste datoria în vremuri grele, deșteptând printre „confrații” lor români conștiința naționalității lor și ferindu-i de desnaționalizare. Oricât de modestă ar fi opera lor, ea nu rămâne mai puțin meritorie, dacă mai ales ținem seamă de împrejurările în care s'a făcut.

Acum începe *datoria* Statului român de a intensifica cultura românească în Dobrogea, cu mijloacele și înlesnirile ce-i stau la îndemână, pentru a putea menține în dreapta Dunărei ceea ce am dobândit cu grele sacrificii de sânge: *înstăpânirea noastră temeinică și nezdruincinată la Marea Neagră, ca o condițiune esențială de dezvoltare economică, culturală și națională a întregului neam românesc.*

IOAN N. ROMAN

